

Eeva-Maria Grekula

HANKALAT HYVÄSTIT KÖYHYDELLE

- poliittisesta osallisuudesta ja demokratiasta

Eeva-Maria Grekula

HANKALAT HYVÄSTIT KÖYHYDELLE

**- poliittisesta osallisuudesta
ja demokratiasta**

Ajatuspaja Vasemmistofoorumin Raportteja-sarjassa julkaistaan selvityksiä ja tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Sarjan tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.

Eeva-Maria Grekula: Hankalat hyvästit köyhyydelle – poliittisesta osallisuudesta ja demokratiasta

Vasemmistofoorumi ry – Raportteja 4/2023

© Eeva-Maria Grekula / Vasemmistofoorumi

Kannen kuva: Arto Alho

Taitto: Asmo Koste

978-952-7206-34-8 (nid.)

978-952-7206-35-5 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)

ISSN 2670-1898 (verkkójulkaisu)

Paino: Lähettämö Oy

Julkaisija: Vasemmistofoorumi ry | Helsinki | www.vasemmistofoorumi.fi

Sisältö

1 Tiivistelmä	4
2 Alkusanat	6
3 Köyhyys vapauden menetyksenä	10
3.1. Demokratiassa tulee vaalia ihmisten vapautta.....	10
3.2. Köyhyyden poistamisen välttämättömyys ja vaikeus	12
4 Poliittinen osallisuus on jokaisen oikeus	16
4.1. Poliittisella osallisuudella halutaan vaikuttaa yhteisiin asioihin	16
4.2. Poliittisten osallistumismuotojen mielekkyys.....	17
5 Poliittikatietämys	20
5.1. Poliittinen osallisuus edellyttää tietoa ja taitoa.....	20
5.2. Suomalaisten poliittikatietämys on verrattain hyvällä tasolla.....	21
5.3. “Tekemällä oppii” pätee myös poliittiseen osallisuuteen	22
6 Poliittisen osallisuuden eriarvoisuus	24
6.1. Kuka saa puhua köyhyydestä?.....	24
6.2. Onko jokaisella vapaus vaikuttaa?	25
7 Poliittisen osallisuuden ilot	30
7.1. Sosiaaliset suhteet ja tunteet	30
7.2. Toiminnan merkityksellisyys itselle ja muille.....	32
8 Köyhyyttä kokevien ihmisoikeudet ja demokratia	36
9 Lopuksi	39
Lähteet	42

Tähänastisessa tutkimuksessani olen havainnut, miten myös Suomessa köyhyyttä kokevat joutuvat tinkimään jopa lääkkeiden ja ruuan kaltaisista perustarpeista. Kun selviytymisyritykset alkavat hallita arkea, katoaa vapaus tehdä omaan elämään liittyviä valintoja. Köyhyys vie unelmilta siivet. Osallisuuden kokemus ja hyvinvointi heikkenevät. Usko ja mahdollisuudet omaan toimijuuteen murentuvat.

Hallituksen tärkein tehtävä on turvata ihmisten hyvinvointi, vapaus ja ihmisoikeudet. Vaikka riittävä toimeentulo ratkaisisi monta köyhyyttä kokevien ongelmaa, norjalais sosiologi Stein Ringenin mukaan köyhyysongelman ratkaisemisessa on pohjimmiltaan kyse demokratiamme toimivuudesta ja valtakamppailusta, jonka tuloksena pitäisi päästä eri osapuolia tyydyttävään samanmielisyyteen. Tämä ei ole helppoa. Ihmiset, joilla jaettavaa olisi, voivat olla haluttomia jakamaan. Rahalla puolestaan on mahdollista vaikuttaa politiikkaan ja tukea valtaaan puolueita ja edustajia, joille kansalaisten hyvinvoinnin ja tulevaisuuden turvaaminen eivät olekaan etusijalla, kuten pitäisi. Raha taas on juuri sitä, mitä köyhyyttä kokevilta puuttuu.

Muilla ihmisillä on merkittävä rooli syrjäytettyjen ryhmien aseman kohentamisessa. He voivat tarjota ei vain näennäisiä vaan tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa toivottujen muutosten aikaansaamiseksi sekä lisää voimaa esimerkiksi rahan ja muun tuen muodossa. Kaikenlainen kunnioittava kohtelu on tärkeää. Häpeään painaminen on tehokas vallankäyttömuoto, sillä häpeä estää ihmisiä tulemasta esille ja vaatimasta omien oikeuksiensa toteutumista. Laadullinen tutkimus on osoittanut, että näkymättömyyden ja arvottomuuden tunteet kuitenkin ovat köyhyyttä kokevilla tavallisia ja köyhyyteen liitetään häpeää (esim. Isola & Turunen & Hiilamo 2016; Walker 2014). Tosin omassa tutkimuksessani olen todennut, että kehnot asenteet köyhyyttä kokevia kohtaan eivät välttämättä johda siihen, että köyhyyttä kokeva itse häpeäisi tilannetta, johon on joutunut. Silti lienee niin, kuten sosiaalipolitiikan professori Ruth Lister (2013) kirjoittaa, että köyhyyttä kokevia usein kohdellaan häpäisten ja epäkunnioittavasti. Tämä toiseuttaminen osoittaa yhteiskunnan sosiaalisten valtasuhteiden epätasapainon. Näin tuotetaan ja ylläpidetään sosiaalista etäisyyttä ihmisten välillä.

Ihmisoikeudet ja osallisuus (myös poliittinen) kuuluvat kaikille. Poliittinen osallisuus edellyttää riittävää toimeentuloa ja hyvinvointia, todellisia vaikuttamismahdollisuuksia sekä tietoa muun muassa vaikuttamisen kanavista ja omista oikeuksista. On kuitenkin huomattava, että myös poliittisessa osallisuudessa tietämys ja taidot kasvavat kokemuksen myötä. Yhteiskunnallista vaikuttamista ei siis kannata jättää vain henkilöille, joilla on varallisuutta tai vaikkapa pitkän koulutuksen tuottamaa

asiantuntijätietoa. Tällainen ajattelu sulkee poliittisesta osallisuudesta ulos ison määrän ihmisiä, joilla olisi siinä kuitenkin paljon voitettavaa ja joiden laajempi osallistuminen on demokratian eli kansanvallan toimivuuden edellytys. Sitä, miten hyvin onnistumme puolustamaan ihmisoikeuksia ja ratkaisemaan köyhyysongelman, voidaan toisin sanoen pitää osoituksena myös siitä, miten hyvin demokratiamme oikeastaan toimii.

Tervetuloa lukemaan *Hankalat hyvästit köyhyydelle* -raporttiani. Tämä on kolmas osa köyhyyttä ja osallisuutta käsittelevästä tutkimuskokonaisuudestani, jonka on julkaissut ajatuspaja Vasemmistofoorumi. Työssäni köyhyys määrittyy ihmisten omasta kokemuksesta käsin sen sijaan, että olisin käyttänyt joitain laskennallisia mittareita ja kysellyt vastaajien tuloista. Vastauksista kuitenkin piirryi esiin, että monet olivat joutuneet kokemaan syväänkin niukkuutta. Usein kuulee väitettävän, että Suomessa kärsitään vain suhteellisesta köyhyydestä, eli toisin sanoen kukaan täällä ei näe nälkää tai joudu muutenkaan tinkimään perustarpeistaan. Kaikista yli viidestäsadasta vastaajasta joka viides oli kuitenkin joutunut rahan puutteen vuoksi olemaan nälässä. Puolet oli pelännyt ruuan loppuvan ennen kuin olisi varaa ostaa lisää. Lisäksi rahan puute oli merkinnyt myös esimerkiksi sitä, että noin 40 % vastaajista oli jättänyt ostamatta lääkärin määräämiä lääkkeitä.

Kun puhutaan puolestaan osallisuudesta, jää turhan usein tarkentamatta, missä tarkoituksessa sanaa milloinkin käytetään. Englannin kielessä osallisuudesta käytetään käsitteitä ”social exclusion/inclusion” ja ”participation”. Näistä ensimmäisellä viitataan paremminkin

syрjäytymiseen ja jälkimmäisellä puolestaan vaikuttamiseen. (Salminen & Lehtonen & Rikala & Kuusisto & Luoma-Halkola & Puumala & Sointu & Wallin & Häikiö 2021, 82.) Tässä raportissa painottuu osallisuus tuossa jälkimmäisessä merkityksessä, poliittisessa osallisuudessa kun on kyse nimenomaan yksilön halusta vaikuttaa yhteisössään.

”Poliittisuudella” ei tässä siis välttämättä ole mitään tekemistä puoluepolitiikan kanssa. Poliittisella osallisuudella viitataan yksilöiden toimintaan, jonka tavoitteena on vaikuttaa siihen, keitä valitaan valta-asemiin ja kuinka valtaan valitut toimivat. Keinot voivat vaihdella äänestämisestä suoriin yhteydenottoihin, mutta toiminta voi olla epäsuorempaakin. Eräs tapa on pyrkiä muuttamaan yleistä mielipidettä tai asennetta ja luoda julkista painetta toivottujen muutosten saavuttamiseksi tai tiettyjen asioiden säilyttämiseksi.

Aloitan luvussa 2 siitä, miksi sosiologi Stein Ringenin mukaan köyhyyden poistaminen on tärkeää, suorastaan välttämätöntä, mutta samalla hyvin vaikeaa. Kyse ei ole vain köyhyyttä kokevien kohtalosta, vaan koko demokratiamme toimivuudesta. Sen jälkeen luvussa 3 tarkennan katsetta siihen, mitä poliittisella

osallisuudella voidaan tarkoittaa ja käsittelen erilaisten poliittisten osallistumismuotojen mielekkyyttä. Tässä samoin kuin käsitellessäni politiikkatietämystä luvussa 4 nojaan Lauri Rapelin väitöskirjatyöhön, mutta tuon edelleen luettavaksenne aiheisiin liittyviä haastattelukatkelmia omasta tutkimusaineistostani, kuten teen koko raportin matkalla. Käsitellessäni poliittisen osallisuuden eriarvoisuutta luvussa 5 päälähteenäni ovat filosofi Joonas Martikaisen artikkelit, sillä hänellä on hyviä huomioita muun muassa siitä, miten kuvitteleimme toiset kenties vapaammiksi toimijoiksi kuin mitä he tosiasiaassa ovat. Luvussa 6 kirjoitan poliittisesta osallisuudesta myönteisempään sävyyn. Osallisuuden tuottama ilo saa ihmiset tulemaan mukaan toimintaan ja sitoutumaan vaikuttamiseen jopa vuosikymmeniksi. Julkaisun lopussa palaan jälleen pohdiskelemaan demokratiaa erityisesti ihmisoikeuksien näkökulmasta tukeutuen sosiaalipoliitiikan professori Ruth Listerin mietteisiin.

Tämän julkaisun lukeminen ei edellytä aiempien tutkimusraporttieni tuntemista. Mikäli aiemmat julkaisut kuitenkin kiinnostavat, ne ovat edelleen myös maksutta tilattavissa ja luettavissa Vasemmistofoorumin nettisivuilla. Ensimmäinen raporttini, *Kertomuksia nykyajan köyhyydestä: syitä ja ratkaisuehdotuksia* (2019), sisälsi paljon aineistositaatteja köyhyyttä kokeneilta itseltään siitä, mitä he pitivät köyhyyden syinä, miten he kokivat köyhyyden ja kuinka köyhyys oli vaikuttanut heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa. Ehkä tärkeimpänä he toivat raportissa esiin mielestään parhaita keinoja vähentää köyhyyttä.

Ensimmäisen raporttini julkaisemisen jälkeen joitain parannuksia köyhyyttä kokevien tilanteeseen on toteutettukin. Esimerkiksi oppivelvollisuutta laajennettiin koskemaan myös toista astetta, mikä merkitsee nuorten lukio- tai ammattikoulutuksen maksutto-

muutta. Aineistossani noin kymmenesosa vastaajista piti tätä yhtenä kolmesta parhaasta köyhyyden vähentämiskeinosta. Näistä oppivelvollisuus uudistuksen kannattajista lähes kaikki olivat naisia. Aineistossani oli kuitenkin tätä suositumpiakin köyhyyden vähentämiskeinoja, jotka vielä antavat odottaa itseään ja ovat tulleet yhä tarpeellisemmiksi, kun muun muassa yleinen hintojen nousu vaikeuttaa köyhyyttä kokevien ja pienituloisten tilannetta entisestään. Aineistossani suosituin keino vähentää köyhyyttä oli perustulo sillä edellytyksellä, että se on riittävän korkea. Perustuloa kannatti 70 % vastaajista. He kuvailivat muun muassa, miten perustulo vapauttaisi voimavaroja hankalan byrokratian pauloista ja päivittäisen pärjäämisen vuoksi stressaamisesta siihen, että voisi taas miettiä tulevaisuuttaan. Se koettiin myös tasavertaiseksi ja jokaisen ihmisarvoa kunnioittavaksi.

Toinen Vasemmistofoorumin julkaisema raporttini *Köyhyyshoerossa – osallisuutta muiden ehdoilla* (2022) puolestaan avasi muutamiaakin teoreettisia näkökulmia köyhyyttä kokeneiden osallisuuteen, mutta toi jälleen paljon myös aineistokatkelmia köyhyyttä kokeneilta esimerkiksi siitä, mitkä seikat heidän osallisuuteensa vaikuttivat. Ei liene yllätys, että useat vastaajat viittasivat rahaan ja havaitsin, että köyhyyden pitkittyessä kokemus osallisuudesta hiipui. Näin köyhyyden pitkittymisen torjumisen sai aiempaakin vahvemmat perustelut.

Tutkimustulosteni perusteella olen päätenyt ajattelemaan, että köyhyyttä kokeneiden toive riittävän tasoisesta perustulosta on oikeutettu. Sosiaaliturvan pitää pystyä takaamaan ihmisille tunne, että elämän epäonnissa sattumuksissakaan he eivät missään tapauksessa jää tyhjän päälle. Toisekseen sosiaaliturvan tasoksi ei riitä ihmisten hengissä pitäminen, vaan sen tulisi myös mahdollistaa asioita, jotka ovat tärkeitä ihmisten hyvinvoin-

nin ja osallisuuden kannalta. En ole tutkijana ensimmäinen enkä ainut näine ajatuksineeni. Esimerkiksi Maria Ohisalo (2017, 71) on todennut leipäjonoja käsittelevässä väitöskirjassaan sen suuntaisesti, että jos köyhyyden poistamisessa tavoitellaan lähinnä pärjäämistä nälättömänä, eivät hyvinvoinnin, osallisuuden ja toimintakyvyn kohentaminen tule huomioiduiksi niin kuin pitäisi.

Olen kerännyt tutkimusaineistoa kahdella tavalla. Lähestyin 2010-luvulla köyhyyttä kokeneita nettikyselyn avulla keväällä 2019. Kyselyyn vastasi yli 500 henkilöä eri puolilta Suomea. Lisäksi olen vuosina 2019 ja 2022 haastatellut köyhyyttä kokeneita, jotka ovat halunneet vaikuttaa yhteiskunnassa nimenomaan köyhyyden vähentämiseksi tai köyhyyttä kokevien aseman kohentamiseksi. Tätä raporttia varten syvennyin loppujen lopuksi kuuden haastateltavan vastauksiin siitä yksinkertaisesta syystä, että heiltä sain olennaisinta tietoa tähän raporttiin valitsemistani teemoista. Nämä vastaajat asuivat kaikki eteläisessä Suomessa. Kahden haastateltavan kohdalla saattaa olla merkintä 2022, joka tarkoittaa, että sitaatti on tuona vuonna tehdystä haastattelusta. Muuten aineistokatkelmat ovat vuodelta 2019.

Olen jälleen stilisoinut haastattelukatkelmia niin omien kysymysteni ja kommenttieni kuin haastateltavien vastaustenkin osalta. Kaikki haastateltavat olivat selkeitä ilmaisultaan, mutta keskustelulle ominaiset ja tarpeellisetkin täytesanat voivat haitata luettavuutta. Lisäksi olen poistanut joitain murteellisia ilmaisuja ja yksityiskohtaisia tietoja henkilöiden anonymiteetin suojaamiseksi. Lienee sanomattakin selvää, että haastateltavien nimet on muutettu.

Osallistumisen muodot vaihtelivat haastateltavilla laajasti mielipidevaikuttamisesta ja julkisista esiintymisistä taustalla ideoin-

tiin työryhmissä tai vaikkapa keskusteluihin päättäjien ja virkamiesten kanssa. Joilakin oli kokemusta puoluetoiminnasta. En tule erittelemään yhdenkään haastateltavan kohdalla tarkemmin heidän poliittisen osallisuutensa muotoja salatakseni heidän henkilöisyytensä, koska tässä maassa piirit ovat aika pienet. Tosin vastauksista voi käydä ilmi joitain vaikuttamistapoja, mutta yksityiskohdat poistettuina.

Koska tämän raportin julkaisija Vasemmistofoorumi on Vasemmistoliittoon kytköksissä oleva poliittinen ajatuspaja, lienee syytä tähdentää, että ne haastateltavat, jotka osallistuivat puoluepolitiikkaan, edustivat kuitenkin puoluekentän eri suuntauksia. Näin ollen ei pidä kuvitella ilmaistujen mielipiteiden tai haastattelukatkelmien ylipäätään edustavan nimenomaan vasemmistolaisia näkemyksiä.

Edellisen raporttini alkusanoissa totesin, miten omat kokemukseni köyhyydestä ja osallisuudesta tai osattomuudesta ovat varmasti vaikuttaneet tutkimukseeni jo siinä, millaiseksi se on muotoutunut ja mitä olen keksinyt vastaajilta kysyä. Tämän raportin kannalta on olennaista tietää, että olen itsekin toiminut eri tavoilla ja eri yhteyksissä sitoutumattomana kansalaisvaikuttajana ja sittemmin myös puolueen jäsenenä eri tehtävissä. Poliittiseen osallisuuteen minua ehkä eniten motivoi juuri halu kohentaa köyhyyttä kokevien asemaa yhteiskunnassa, enkä voi kieltää, etteikö se olisi myös yksi tutkimustyöni tavoitteista.

Kuitenkin kun olen tutkimustani tehnyt nyt jo muutamanakin vuonna, olen huomannut muutoksia tutkijapositioni. Jo ensinnäkin itse tutkijuus on asettanut minut vähän erilaiseen asemaan suhteessa muihin kansalaisvaikuttajiin. En ole ollut kentällä enää vain yhtenä toimijana, vaan myös ikään kuin ulkopuolisena havainnoijana apuvälineenä ne teorit, joihin koulutuksen myötä olen

tutustunut, vaikka en havaintojani käytäkään suoraan tutkimukseni aineistona. Sittemmin etäännyttä tutkimuskohteesta on tapahtunut myös siksi, että kulkutauti johti kentältä vetäytymiseen ja oma taloudellinen tilanteeni on jossain määrin kohentunut. Etäännyttäminen tutkimastani ilmiöstä on johtanut uusiin kysymyksiin ja kenties auttanut tarkastelemaan asioita aiempaa kriittisemmin. Toisaalta monet köyhyyden seuraukset elävät minussa edelleen.

Kiitän Vasemmistofoorumin työyhteisöä ja Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeen seminaareihin osallistuneita saamastani tuesta ja mielenkiintoisista keskusteluista. Lämmin kiitos lisäksi aineistonkeruupyyntöihini myönteisesti vastanneille ja tällä kertaa erityisesti haastattemilleni henkilöille. Työtä on merkittävästi tukenut myös kissani Alisa, joka nytkin tätä kirjoittaessa söpöilee sylissäni niin, että en raaski nousta tekemään muita asioita.

Eeva-Maria Grekula

Köyhyys vapauden menetyksenä

3.1. DEMOKRATIASSA TULEE VAALIA IHMISTEN VAPAUTTA

Demokratiassa eli kansanvallassa on pohjimmiltaan kyse siitä, että hallintovaltaan valikoidutaan kansan joukosta ja sen tulee toteuttaa kansan tahtoa. Kuten norjalaissoziologi Stein Ringen toteaa, monista maisista on tullut jonkinlaisia demokratioita. On kuitenkin havaittu, että kansalaiset uskovat demokratiaan ja luottavat hallintovaltaan yhä vähemmän. Demokratioita on monenlaisia ja ne ovat aina epätäydellisiä. Niitä pitää jatkuvasti vaalia ja kehittää. Tämä on tärkeää, koska kansalaisten vapaus riippuu hallinnosta. (Ringen 2009, 1, 11–12.)

Stein Ringen kysyy ”mitä varten demokratia on” jo kirjansa nimessä. Hän pohdiskelee, miten se, että elämme yhteisössä, johtaa monenlaiseen yhteistyöhön ihmisten välillä, mutta yhteistyö on vaikeaa ja siinä on riskinsä. Syntyy riippuvuussuhteita, joissa vahvat ja onnekkaat saattavat kiusata heikompiä ja epäonniskempia. Siksi sivistynyt yhteiskunta tarvitsee hallinnon, joka varmistaa riippuvuussuhteiden reiluuden ja auttaa ihmisiä yhteistyössä. Samalla, kun sallimme joillekin

vallan hallita, muodostuu kuitenkin riski, että hallinnossa käytetään valtaa kiusaamiseen ja oman edun ajamiseen. Siksi hyvinvointimme ja turvallisuutemme varmistamiseksi hallinnon tulisi olla omassa kontrollissamme. (Ringen 2009, 3–4.)

Usein emme Ringenin mukaan epäroä vaatia hallinnolta jopa keskenään ristiriitaisia asioita, kuten sekä talouskasvua että ympäristönsuojelua, tai sekä parempia julkisia palveluja että pienempiä veroja. Mutta mikä oikeastaan on hallinnon tärkein tehtävä? Ringenin johtopäätös on, että ensisijaista on hyvinvoinnin turvaaminen. Jokainen meistä haluaa elää hyvää elämää, mutta mitä se kenellekin tarkoittaa, vaihtelee paitsi yksilöllisesti myös ihmisen elämänculun eri vaiheissa. Joka tapauksessa meidän pitäisi pystyä valitsemaan omanlaisiamme elämäncpolkuja. Siinä onnistuminen puolestaan riippuu tietenkin monesta tekijästä, kuten resursseista, kyvykkyydestä, perheestä ja niin edelleen. Viime kädessä hyvinvointimme riippuu meistä itsestämme, mutta ilman tarvittavia välineitä hyvinvoinnin edellytyksiä ei ole. (Ringen 2009, 4–5.) Tutkimusaineistossani on konkreettisia kuvauksia siitä, miten ihmisen tilanne on kohentunut tällaisessa oma-aloitteisuuden ja

muualta saadun tuen toisiaan vahvistavassa kehässä.

Minä: *“Mikä sun tilanne on nyt? Määrittelisitkö, että olet köyhä tai missä menään tänä päivänä?”*

Haastateltava Saarni (2022): *“Olen köyhä, mutta eri tavalla köyhä kuin vuonna 2019. Koen, että olen oman sinnikkyyteni ansiosta onnistunut kohentamaan tilannetta elikä olen onnistunut hankkimaan itselleni jopa pätjän töitä ja olen lähes velaton. - - Tää stressitilanne on vuodesta 2019 paljon helpottunut. - - [Haastateltava kuvailee, kuinka on tiedolla ja nokkeluudella saanut järjestettyä itselleen taloudellisia ja materiaalisia resursseja.] Eli sun pitää tavallaan heittäytyä johonkin mukaan. Silloin sä pystyt saamaan myöskin lisää juttuja. [Haastateltava kertoo, miten oli eräässä toiminnassa saanut ilmaiseksi ruokaa, jolloin tämä raha jäi käytettäväksi muuhun.] - - “*

Minä: *“Eli kun näppärästi osaa olla aktiivinen oikeissa paikoissa, niin saa tuommoisia hyötyjä tai keinoja selvitä paremmin?”*

Haastateltava Saarni (2022): *“Joo ja jos onnistut hankkimaan jonkun yhden asian, se kohottaa sun itsetuntoa ja sitte taas tavaltaan antaa moottoria toimimaan edelleen eteenpäin.”*

Minä: *“Eli onnistumisista lähtee hyvä kehä sitten ehkä muissakin asioissa?”*

Haastateltava Saarni (2022): *“Kyllä.”*

Stein Ringenin mukaan ihmisten hyvinvoinnissa on pohjimmiltaan kyse yksilöiden vapaudesta. Nimenomaan sitä hallinnon tulisi suojella ja turvata. Demokratiassa hallinnon tulee toimia hallittavien parhaaksi. Sen tulee auttaa kansalaisia elämään itsenäisesti,

turvassa ja edes kohtuullisella tavalla siten kuin he itse haluavat ja kasvattaa luottamusta siihen, että myös jälkikasvulla olisi sama mahdollisuus. (Ringin 2009, 5.)

Ringin käsittää vapauden israelilaisfilosofi Joseph Razin tapaan niin, että vapaana voi olla oman itsensä herra. Tämä tarkoittaa sitä, että voi tehdä, mitä haluaa. Jos vain elää sen varassa, mitä on sattunut saamaan, ei ole kyse omista valinnoista. Vapaus on valtaa paitsi suunnasta, johon haluaa kulkea, myös keinoista tuohon tavoitteeseen pääsemiseksi. (Ringin 2009, 6.) Tähdennän tässä erityisesti sitä, että tavoitteella Raz ei tarkoittanut mitään itsekkäitä ja ahneita päämääriä, vaan liittää hyvinvointiin nimenomaan sellaiset tavoitteet, joita voidaan pitää arvokkaina myös objektiivisesti tarkasteltuna.

Minä: *“Puhuit jotain epätoivosta, kun mitään ei oo tehtävissä – ”*

Haastateltava Tuomi: *“En puhunut epätoivosta. Tämä on just se yleisin väite, että silloin kun mä totean, että ei ole mitään tehtävissä, moni luulee, että kysymys on epätoivosta. Ei. Kysymys on toteamuksesta, että jos totean, että julkisen sektorin tarjoamat palvelut tai ratkaisut eivät vastaa tarpeitani, eikä rahat, joilla joudun pärjäämään, anna minulle mahdollisuutta hankkia itse tarvitsemiani palveluja tai tuotteita, jumiudunkin paikalleni. Se on vaan toteamus. Se ei ole epätoivoa, se on vaan okei, mä en vaan nyt pääse tästä eteenpäin. Mahdollisuuksia liikkua näin tai toisin ei ole tarjolla. Rahaa, millä pystyisin itse liikkumaan, ei ole tarjolla. Mitään muutaakaan ei ole tarjolla. Jumiudun siis.”*

Ringin jatkaa, että demokratioissa tehdään yhteisiä päätöksiä, jotta yhteisöön kuuluvat voivat toimia yhdessä. Kansalaisia toisiinsa sitovat päätökset saattavat merkitä vaaraa, mikäli vallankahvassa olevat sortuvat houku-

tukseen käyttää asemaansa omaksi edukseen ja muita alistaakseen. Kansalaisten vapautta muun muassa työskennellä, myydä, ostaa, mennä naimisiin, kasvattaa lapsia ja matkustaa uhkaa se, jos tarvittavia päätöksiä ei tehdä, tai jos niitä ei laiteta käytäntöön tai totella. Siksi meillä on suojanamme esimerkiksi liikennesääntöjä ja rikosoikeus. (Tosin tässä yhteydessä on ehkä hyvä tuoda esille, että köyhyys ei horjuta välttämättä pelkästään uskoa demokratiaan ja vallanpitäjiin. Haastateltava Mänty nimittäin totesi, että ”*usko oikeusjärjestelmäänkin on kyllä aika horjuva*”.) Ihmisiä voivat uhata myös tehdyt päätökset, jos ne ovat mielivaltaisia tai liian rajoittavia vaarantaen esimerkiksi heidän terveytensä tai suorastaan koko elämänsä. Viime kädessä nämä rajoitukset voi yleistää ihmisten vapautta koskeviksi. (Ringin 2009, 29–30.)

Tutkimusaineistossani on kuvauksia myös siitä, miten ihmisen hyvinvointi ja toimintakyky kärsivät, kun esimerkiksi rahan puute estää terveyden kannalta tarpeellisten välineiden hankkimisen ja viranomaiseltakin saa pyyntöön kieltävän päätöksen. Pahimmillaan nämä kertomukset osoittavat, miten köyhyys voi olla voimakkaasti sekä psyykinen että fyysinen kokemus, joka tuntuu muun muassa vihana, katkeruutena ja suorastaan ruumiillisena kipuna. On siis huomioitava, miten muualta saatu tuki tai sen puuttuminen vaikuttaa siihen, pääseekö ihminen myönteisille urille, jumiutuuko paikalleen vai ajautuuko kielteiseen noidankehään. Tietyssä mielessä esimerkiksi monisairaana ihminen voi olla hyväksynytkin sen, että hänen loppuelämänsä tulee olemaan köyhää. Ihmisarvoa kunnioittavaa olisi kuitenkin huolehtia, ettei kärsimystä enää tarpeettomasti lisättäisi, vaan siinäkin tapauksessa elämässä olisi mielekkyyttä ja vapautta valita niissä puitteissa, jotka terveyden puolesta olisivat mahdollisia.

Edellä selostetun perusteella Ringin esittää, että demokratiassa on kyse oikeiden päätösten tekemisestä ja väärin kumoamisesta kansalaisten vapauden, oikeudenmukaisuuden ja turvallisuuden näkökulmasta. Ei riitä, että vapautta on tänään. Ihmisten täytyy voida luottaa siihen, että vapaus jatkuu tästä hetkestä eteenpäinkin. (Ringin 2009, 30.)

Tämän julkaisun alkupuolella annan huomattavan paljon tilaa Stein Ringenin ajatuksille, koska tähänastisessa tutkimuksessani olen saanut käsityksen siitä, miten köyhyys nimenomaan vie monilta tulevaisuudensuunnitelmat, vapauden valita ja mahdollisuudet osallistua (Grekula 2019 & 2022). Ringenin pohdinnat auttavat ymmärtämään paremmin, mistä köyhyysongelmassa pohjimmiltaan on kyse – ei vain rahasta, vaikka riittävä toimeentulo ratkaisisi monta köyhyyttä kokevien ongelmaa. Kyse on olennaisella tavalla myös vapaudesta, vallasta ja oikeudenmukaisuudesta. Näin tulen perustelleeksi, miksi köyhyyden vähentäminen tai oikeammin poistaminen on niin tärkeää, mutta kertoneeksi myös siitä, miksi se on niin vaikeaa. Samalla tulen korostaneeksi aktiivisen kansalaisuuden tärkeyttä demokratioissa.

3.2. KÖYHYEDEN POISTAMISEN VÄLTÄMÄTTÖMYYS JA VAIKEUS

Heti tämän luvun alussa toin julki sen Stein Ringenin mainitseman ristiriidan, että vaikka monista maista on tullut demokratioita, kansalaiset kuitenkin ovat ainakin joidenkin katsausten mukaan menettämässä uskoaan sen toimivuuteen ja myös luottamus hallintovaltaan on kärsinyt. Tämä on sinänsä hyvin ymmärrettävää, sillä kansalaiset kokevat de-

mokratian puutteet ja epäoikeudenmukaisten päätösten vaikutukset omissa nahoissaan. Erittäin valitettavaa on se, kun epäluottamus demokratiaan näkyy kansalaisten haultomuutena osallistua siihen. Tämä avaa tietä päättäjille, joille kansan vapauksien ja oikeuksien turvaamista tärkeämpää on edistää omaa ja viiteryhmänsä etua. Kansalaisille tämä näkyy jälleen epäreiluina päätöksinä ja edelleen heikentää uskoa demokratiaan. Demokratian epäkohtien korjaamiseksi tarvitaan muutakin kuin oikeudenmukaisia päättäjiä; tarvitaan ihmisiä, joiden arkielämässä päätökset tuntuvat, ja jotka ovat valmiita huolehtimaan niiden oikeudenmukaisuudesta ja vaatimaan parempaa. (Ks. esim. Ringen 2009, 1, 41; Salminen 2015, 21, 33–34; Grönlund & Wass 2016, 29–30.)

Tosin usko demokratiaan on Ringenin mukaan heikentynyt muistakin syistä. Demokratian valta näyttää kutistuvan, kun sen rinnalla talouden mahti on korostunut talouskasvun myötä. Yhdysvaltalainen ekonomisti Arthur Okun varoitti jo vuonna 1975 siitä, ettei taloudellisen vallan pitäisi ulottua politiikkaan rikkomaan eettisiä ja moraalisia rajojamme ja kuvaili tämän johtaneen köyhyyden hyväksymiseen vastoin kansalaisten arvoja. Tällaisen voi helposti olettaa vaikuttavan kansalaisten osallistumishaluihin. Jokaisella on edelleen vain se yksi ääni, mutta talouden kasvaessa talouden ääni kuuluu yhä voimakkaammin. Lisäksi on käynyt vielä niin, ettei varakkuus ole jakautunut tasaisesti, vaan keskittynyt yhä harvempien käsiin. Rahalla on mahdollista vaikuttaa politiikkaan ja tukea puolueita ja edustajia, joille kansalaisten hyvinvoinnin ja tulevaisuuden turvaaminen eivät ole etusijalla. (Ringen 2009, 48–49.)

Haastateltava Saarni (2022): *“Politiikoilta toivon reilumpaa lainsäädäntöä. - - On olemassa ihmisryhmiä, jotka hyötyisivät perustulosta. Se tietää tietenkin sitä, että hy-*

vätuloiset ihmiset automaattisesti joutuisivat maksamaan enemmän veroja. Koska hyvä-tuloisten ääni kuuluu paremmin esimerkiksi eduskunnassa, ja esimerkiksi tää ruokajonon porukka ei äänestä, tai he äänestävät [tahoja, jotka eivät aja heidän etuaan], niin heidän asemansa ei tule ainakaan nousemaan tästä.”

Koska haastattelemieni köyhyyttä kokneiden henkilöiden tavoitteena oli köyhyyden vähentäminen ja suorastaan hävittäminen, on varmasti paikallaan tässä hieman syventyä tähän tavoitteeseen. Köyhyys tuntuu takertuneen osaksi niin Suomea kuin koko maailmaa. Köyhyysongelma on Stein Ringenin mukaan erityinen verrattuna useisiin muihin vakaviin sosiaalisiin kysymyksiin, sillä *köyhyydestä pitää päästä eroon kokonaan*. Samaa ei voi sanoa monista muista sosiaalisista ongelmista, kuten eriarvoisuudesta, joka jossain määrin on jopa tervetullutta ja merkki muun muassa vapaudesta. Köyhyys sen sijaan on orjuuteen verrattavissa oleva paha, jonka suhteen ei riitä vähentäminen, vaan tavoitteena tulee olla sen täydellinen poistaminen. Paitsi että tämä on moraalisesti oikein, myös taloustieteilijät ovat joutuneet myöntämään, että lisätulot hyödyttävät itse asiassa enemmän köyhiä kuin rikkaita. Maailmassa on tänä päivänä yllin kyllin vaurautta jaettavaksi, joten luulisi, että köyhyys olisi jo poistettu, mutta näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. (Ringen 2009, 111–113.)

Kuten Ringen kertoo, köyhyyden mittaamisen aloitti jo pitkälti toistasataa vuotta sitten englantilainen sosiologi Benjamin Seebohm Rowntree, joka halusi tietää, paljonko köyhyyttä on. Hän osoitti, että köyhyyttä kokevia oli luultua enemmän. Rowntreen vaikutus sosiaalitutkimukseen oli suuri ja sittemmin onkin nähty valtava määrä tutkimuksia, joissa köyhyyttä on mitattu yhä enemmän ja yhä kehittyneemmällä, joskaan ei täydellisillä keinoilla. Olisi jo aika tunnustaa, ettei köyhyys ole

kutistettavissa tilastollisesti määriteltäväksi faktaksi tai osoitettavissa tietyillä indikaattoreilla, vaan se on paljon monimutkaisempi kysymys. (Ringen 2009, 114, 123–125.)

Köyhyys on Ringenin mukaan sellaista puutetta, jota ei voi hyväksyä. Hän etsii sen rajaa hyvinvoinnin ja vapauden käsitteiden kautta. Ringen huomauttaa, että voidakseen hyvin ihminen tarvitsee vapautta elää tavalla, jonka itse kokee hyväksi elämäksi. Perustarpeista huolehtiminen antaa tähän vasta välttämättömät, mutta ei vielä riittävät mahdollisuudet. Köyhyyden ytimenä voi siis eräällä lailla pitää pakon edessä kohdattua materiaalista puutetta tai pelkoa sellaiseen joutumisesta. Tällöin yritykset selviytyä perustarpeista hallitsevat ihmisen arkielämää ja estävät muokkaamasta elämäntapaa omien valintojen pohjalta. Tämä tarkoittaa siis vapauden menettämistä, mitä ei voi pitää hyväksyttävänä kenellekään. Siksi köyhyyteen joutumisen pelko on niin hirveää. Näin köyhyyskysymys liittyy olennaisesti paitsi materiaaliseen puutteeseen myös vapautteen ja valtaan – tai niiden puutteeseen. (Ringen 2009, 125–127.)

Minä: ”Onko köyhyys vaikuttanut tulevaisuudensuunnitelmiisi?”

Haastateltava Tuomi: ”On, on vienyt ne kaikki pois. Kahdesta syystä. Yksi on se, kun on niin monta vuotta joutunut keskittämään kaikki voimavarat ja resurssit siihen peruselviytymiseen. Aivokapasiteetti on viety pois muista, pitkäjänteisemmistä asioista. Toinen on myös se, kun vähitellen alkaa tajuta, että kello käy, ikää kerääntyy koko ajan lisää. Mahdollisuudetkin kapenevat sen mukaan. Sen lisäksi, että on köyhyyden aiheuttama mahdollisuuksien puute. Monella uralla ei vaan enää pääse alkuun keski-ikäisenä. - - Ja sen pitempään kuin köyhyys pidentyy ja rahattomuus pitkittyy, niin sen epätodennäköisempää on, että pystyy enää

toteuttamaan mitään suunnitelmia tai haaveita.”

Mikäli köyhyyden poistaminen yhteiskunnasta olisi kiinni vain ihmisten tietämättömyydestä, köyhyysmittareiden tulosten olisi jo pitänyt riittää vakuuttamaan kaikki muutosten tarpeellisuudesta, toteaa Ringen. Hänen mukaansa köyhyyskysymys ei ratkeakaan niinkään tuloja ja menoja laskemalla ja niitä vertailemalla, vaan köyhyyden poistamiseksi on ratkaistava *kamppailu vallasta*. Demokratiassa valtakamppailun tulisi johtaa jollain tavalla eri osapuolia tyydyttävään samanmielisyteen, mutta se ei ole helppoa. Ihmiset, joilla jaettavaa olisi, voivat olla haluttomia jakamaan. Tiede ei voi tuottaa tarvittua samanmielisyyttä asiassa, joskin se voi auttaa tarjoamalla tietoa köyhyyden ongelmasta. (Ringen 2009, 131–132.)

Köyhyyttä koskeva tieto on yleensä ”bad news”, ikävä uutinen, myöntää Ringen; tieto paljastaa kansalaisille, että yhteiskunnassa on puutteita ja osoittaa, etteivät poliittiset päättäjät ole onnistuneet niin kuin olisi pitänyt. On häpeällistä, että köyhyyttä ylipäätään on. Kun tutkijat raportoivat köyhyystilanteesta, jo tutkijalla itsellään voi olla tiedostettu ja jopa ääneen lausuttu pyrkimys vaikuttaa tutkimuksellaan yhteiskunnallisesti, mutta hekin, jotka pysyttelevät taka-alalla selvästä aktivismista, saattavat haluta vaikuttaa politiikkaan kertomalla köyhyydestä. Yhtä kaikki köyhyystutkimuksesta raportointi on poliittista. Sen on oltava uskottavaa ja voitettava ihmisten haluttomuus tunnustaa ongelma. Tämän jälkeen se, miten tieto vastaanotetaan ja miten sitä käytetään, voi tahosta ja tarkoituksesta riippuen olla mitä tahansa välinpitämättömyyden, vähättelyn ja suurentelun väliltä. (Ringen 2009, 132–133.)

Ringin kuvailee, miten tarkastellessaan köyhyyttä tutkija tekee työtään alueella, jolla val-

tasuhteet ovat epätasapainossa. Ne, joille köyhyysongelman todesta ottaminen on tärkeää, ovat alisteisessa asemassa eli kokevat köyhyyttä itse, tai he jo muutenkin tavoittelevat köyhyyden vähentämistä. Pelkkä köyhyyden paljastaminen ei siis riitä. Lisäksi ongelman vakavuudesta on vakuutettava erityisesti ne, joiden intresseissä on sitä vähätellä ja joilla on valtaa lakaista maton alle tämä epämiellyttävä totuus. Tieteellisen tiedon avulla voi osoittaa tosiasiat niin vakuuttavasti, että niitä ei enää voi paeta. Muuten ei koskaan päästä tarvittavaan samanmielisyyteen köyhyyden nujertamiseksi. (Ringén 2009, 133–134.)

Huomauttaisin, että köyhyyden poistamiseksi tiedolla on mielestäni merkitystä myös heille, jotka köyhyyttä kokevat tai muista syistä haluaisivat köyhyyttä vähentää. Tämä tieto ei välttämättä koske niinkään sitä, onko köyhyyttä tai mitä köyhyys on, sillä sen he jo tietävät. Sen sijaan tarvitaan tietoa siitä, että köyhyyden vähentäminen ja jopa poistaminen on ylipäättään mahdollista ja millaisin keinoin ja vaikuttamisväylin siihen voidaan päästä. Tätä politiikkatietämystä käsittelem erityisesti luvussa 5.

4

Poliittinen osallisuus on jokaisen oikeus

4.1. POLIITTISELLA OSALLISUUDELLA HALUTAAN VAIKUTTAA YHTEISIIN ASIOIHIN

Haastateltava Mänty kysytyäni köyhyyden seurauksista: *”Ylipäättään se, että on alkanut kiinnostaa esimerkiksi yhteiskunnalliset asiat eri tavalla kuin aikaisemmin sen tietynlaisen niukkuudessa elämisen kautta ja vaikuttaminen on tullut voimakkaasti siihen. Että siks just haluaa olla esimerkiksi tällais kansalaistoimintahankkeissa.”*

Poliittista osallistumista tai osallisuutta on määritelty tutkimuskirjallisuudessa erilaisin sanakääntein. Kapeasti katsoen se on nähty vain vallan siirtämisenä kansalta eliitille, mutta tutkimuksessani käsittän poliittisen osallisuuden esimerkiksi äänestämistä laajemmin kaikkena sellaisena yksilön vapaaehtoisena toimintana, jolla hän haluaa vaikuttaa johonkin poliittiseen lopputulokseen, kuten valtaapitävien valintaan tai päätöksiin millä tahansa poliittisen järjestelmän tasolla. Ei ole väliä, onko tämä toiminta suoraa vai epäsuoraa. Keinot ovat monet: yksilö voi ottaa suoraan yhteyttä päättäjiin tai luoda julkista painetta jonkin tietyn asian muuttamiseksi

(tai säilyttämiseksi). (Ks. esim. Raiskila & Wiberg 2017).

Haastateltava Lehmus: *”Ei voi ainakaan sanoa, että mä en oo yrittänyt mitään tehdä näiden asioiden parhaaks.”*

Minä: *”Sekö sua motivoi, että yrittää – ”*

Haastateltava Lehmus: *” – parantaa asioita, niinku just se, ettei kenenkään muun vaikka tarvis kärsiä niistä asioista, mitä mun - - niiden tie ei olis niin kivinen ku mun - - ”*

Minä: *”Sulla on ihan selkeä tavoite.”*

Haastateltava Lehmus: *”On!”*

Vaikka omat köyhyyskokemukset olivat saaneet haastateltavani huomaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia, kansalaisvaikuttajien keskinäiset verkostot eivät osallistujille itselleen typistyneet omien henkilökohtaisten köyhyyskokemusten purkautumiskanaviksi. Jotkut haastateltavista kertoivat, että eivät hirveästi edes tuo omia kokemuksiaan esille muiden toimijoiden parissa, sillä yhteiset päämäärät koettiin tärkeämmiksi. Kun kysyin haastateltaviltani heidän toimintansa koh-

teesta ja tavoitteista, esille nousi yhteisenä tekijänä nimenomaan yhteiskunnan muuttaminen, joskin keinot vaihtelivat.

Haastateltava Mänty: ”Mä sitä pohdin aika ajoinkin, väliajoillakin kun ei ole mitään toimintaa. Mulle se on joku semmoinen, että mun ajatusmaailmani mukaan kaikki lähtee tuolta kansan syvistä riveistä ja tavallaan, kun sen enemmistön saa taakseen, pystyy osoittamaan sitä kautta – enkä puhu mistään mellakoista ja semmoisista - - ”

Haastateltava Saarni: ”Tarkoitus on muuttaa yhteiskuntaa ja sen pelisääntöjä hivenen reilummaksi. Tää on ihan ykkösajatus. En mä tiedä mitään muutakaan syytä, miksi mä tekisin näin. Elikä itse oon kokenut vääryyttä ja mä haluan laillisin keinoin muuttaa tätä meininkiä reilummaksi.”

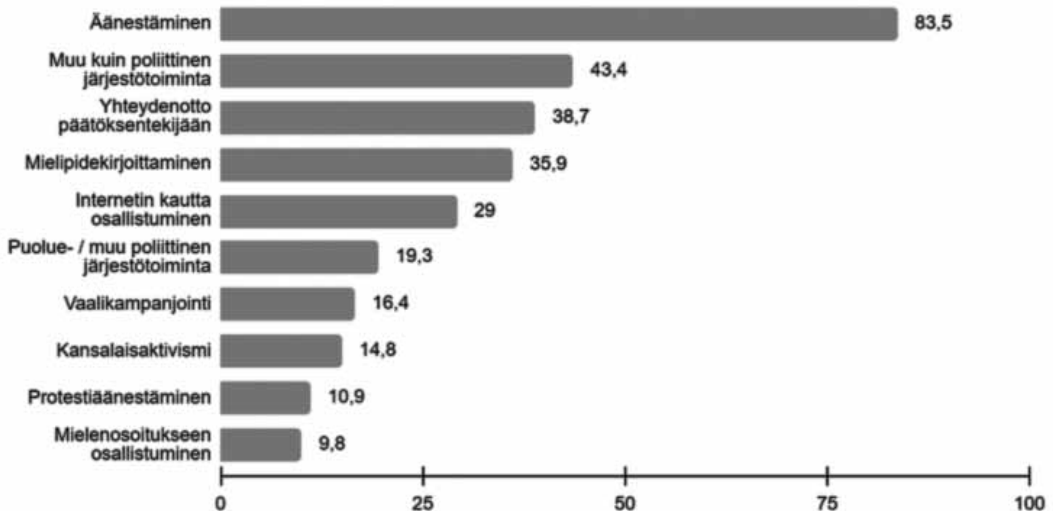
Haastateltava Koivu: ”Yhteiskunnan oikeudenmukaisuus. Niin no, yhteiskunta on se kohde, ja ne heikommin pärjäävät jäsenet.

Ne, ketkä ei ite pysty toimimaan, niin siihen tarvitaan sellaisia, jotka toimii muiden puolesta.”

Yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen on kirjattu maamme perustuslakiin. Julkisen vallan tehtävä on edistää ihmisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnallisesti ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämä ei tarkoita pelkästään täysi-ikäisten kansalaisten oikeutta äänestää vaaleissa. Seuraavaksi käymmekin tarkastelemaan, mitä Suomessa ajatellaan eräiden osallistumismuotojen mielekkyydestä.

4.2. POLIITTISTEN OSALLISTUMIS- MUOTOJEN MIELEKKYYS

Kuvio 1 kuvaa sitä, miten mielekkäinä jotkin poliittiset osallistumismuodot koetaan. Tie-

Kuvio 1. Poliittisten osallistumismuotojen mielekkyyden prosentteina.

dot olen poiminut yhteiskuntatieteilijä Lauri Rapelin (2010, 79) suomalaisten politiikkatietämystä käsittelevästä väitöskirjasta; kaavio perustuu Rapelin käyttämään Yhteiskuntatutkimus 2008 -aineistoon. Useampi kuin kahdeksan kymmenestä suomalaisesta pitää äänestämistä ja varsinkin eduskuntavaaleissa äänestämistä mielekkäänä tapana osallistua yhteiskunnallisesti.

Toiseksi suosituinta on osallistua jonkin muun kuin poliittisen järjestön toimintaan, mutta enää reilut neljä kymmenestä piti tätä mielekkäänä. Puoluetoimintaa tai muuta poliittista järjestötoimintaa piti mielekkäänä vajaa viidennes vastaajista. Mielenosoituksiin osallistumista suosi enää joka kymmenes.

Minä: "Mitä ajattelet kansalaisvaikuttamisen merkityksestä, että onko sillä merkitystä tai..?"

Haastateltava Saarni (2022): "Kaikella on merkitystä. Jos me kaikki ajattelisimme sillä tavalla, että sillä ei ole merkitystä, niin sen jälkeen nämä kaikki [vaikuttamistavat, joissa haastateltava ollut mukana] ovat täysin turhia. Yhteistyössä me pystytään vaikuttamaan, jos jollain pystytään vaikuttamaan."

Vaikka perinteinen puolue- ja vaaliosallistuminen on maassamme vähentynyt, Elina Kestilä-Kekkonen ja Paul-Erik Korvela (2017, 19–20) toteavat toimittamassaan poliittista osallisuutta käsittelevässä teoksessa, ettei tästä voi kuitenkaan päätellä myös kansalaisten kiinnostuksen politiikkaan ja kaikkeen poliittiseen osallistumiseen vähentyneen. Miira Raiskila ja Matti Wiberg (2017, 30–31) kuvailevatkin, miten esimerkiksi internetin ja sosiaalisen median kehitys on nostanut uudenlaisia poliittisen toiminnan tapoja perinteisten rinnalle ja niitä syrjäyttäen.

Voidaan tietysti perustellusti todeta, että niin sanottu keskusteleva demokratia ei kuitenkaan ole kovin vaikuttavaa. Kuten Kestilä-Kekkonen ja Korvela huomauttavat, siinäkin tapauksessa, että hallinto kutsuu kuulemiseen asiassa osallisiksi katsottuja tahoja, se voi silti päättää olla huomioimatta kuulemisen lopputulemaa mitenkään. Toisaalta sekin olisi pulmallista, mikäli vaaleilla valittu hallinto jättäisi päätösvallan osoittamalleen taholle, joka ei ole vastuussa kenellekään. Ei ole myöskään lainkaan niin selvää, mikä tämän tahon tulisi edes olla eli keistä se koostuisi. Lisäksi Kestilä-Kekkonen ja Korvela viittaavat kansalaisraateja Jyväskylässä tutkineeseen Aili Kalliokoskeen (2015), jonka mukaan raadeilla ei näyttänyt olevan paljoakaan vaikutusta päätöksentekoon. Mieluumminkin raadeilta haettiin hyväksyntää päätetyille linjauksille. Jos raadeilla oli jotain merkitystä, niin lähinnä siten, että niihin osallistuneet kokivat voimaantumista. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 22–23.)

Eri osallistumismuotojen mielekkyys nousi teemaksi myös, kun kysyin haastateltaviltani, millaista nimitystä nämä kansalaisvaikuttamista köyhyiden vähentämiseksi tekevät köyhyttä kokeneet haluaisivat itsestään tutkimuksessa käytettävän. Ajattelin, että kysymys voisi valaista jotain kiinnostavaa eri määritelmistä ja myös siitä, mitä he tekevät tai mitä he ajattelevat itsestään ja toiminnastaan. Aktivistisanaa puntaroitiin lopulta eniten ja myös omasta aloitteestani, sillä havaitsin sanan herättävän osassa haastateltavia kielteisiä mielleyhtymiä.

Haastateltava Pihlaja: "No mä oon tuota 'aktivistia' miettinyt, kun sehän tulee aika monessa esiin. Jossain kohti mun mielestä aktivistilla on vähä semmoinen negatiivinen jälkimaku ehkä (naurahtaen), että se ei välttämättä... se ei oo sitä, mutta alun perin mä aattelen, että aktivisti on vähä semmoinen

että keinoja kaihtamatta mennään siihen päämäärään. Tässähän [mitä haastateltava itse tekee] taas ei oo ollenkaan sellasesta kysymys. Mutta mä en osaa sanoa, mikä ois parempi vaihtoehto sille. Koska sitten taas aktivisti kuvaa myös sitä, että ihmiset toimii hyvin aktiivisesti jonkun asian puolesta, minkä kokee tärkeäksi ja omakseen. - - Jos aktivistilla tarkoitetaan ihmistä, joka toimii jonkun asian tiimoilta lain puitteissa niin - - saa sitä käyttäjä, en siitä millään tavalla kavahda.”

Haastateltava Lehmus: ”No se aktivisti, sillä on niin negatiivinen kaiku. Että aktiivinen on paljon positiivisempi, kun aktivistista tulee mieleen joku eläinaktivisti tai joku, joka tekee negatiivisella tavalla sellaista, että saa julkisuutta. Niinku jos on aktiivinen vaikka johonkin ryhmään osallistuja, niin sehän on täysin, ihan erilainen sana.”

Ilmeisesti ihmiset liittävätkin ”aktivismiin” kansalaistottelemattomuutta, jossa lain rajoja koetellaan tai ne tiedostaen ylitetään. Siitä huolimatta, että kansalaistottelemattomuudella on aikojen saatossa eri yhteiskunnissa saavutettu merkittäviä asioita, joillekin haastateltavistani tuntui olevan tärkeää sanoutua selvästi irti senkaltaisesta toiminnasta. Haastateltavat halusivat esittäytyä kunniallisina ihmisinä, jotka tuntevat lain ja normit ja toimivat niiden mukaan. Usein minulle kerrottiin tilanteista, joissa he tiesivät vaikka muuttuneista lakipykälästä paremmin kuin esimerkiksi Kelan virkailija tai muu asian-tuntija-asemassa oleva. Toisaalta aktivismista irtisanoutumisessa saattaa olla kyse siitä, että tällaisiin lakia, järjestystä ja valta-asemia uhkaaviin osallistumismuotoihin suhtaudutaan yleisesti yhteiskunnassa kielteisesti. Tämä on epäilemättä hallitsevien eliittien etujen mukaista.

Minä: ”Saako sua nimittää köyhyysaktivistiksi? - - Mietin, jos teen vaikka jotain tutkimusartikkelia, niin miksi kutsun teitä?”

Haastateltava Mänty: ”Mä en kyllä varmaan oikein oo semmoinen köyhyysaktivisti. - - Se onkin mielenkiintoinen kysymys. Mutta aktivistilla on meidän yhteiskunnassa vähän semmoinen negatiivinen kaiku.”

Minä: ”Joo, muutkin on sanonut vähän sitä samaa.”

Haastateltava Mänty: ”Siitä tulee vähän semmoinen Kojjärvi-meininki mieleen, että köytän itseni kettinällä kiinni traktoriin, enkä lähde mihinkään tästä. - - Aktivistista ihmiset ei ymmärrä sitten taas sitä, että sekin on aivan eri. Vaikka se sana olisi köyhyysaktiivi, niin se on heti aktivisti. - - Nää on pieniä eroja, mutta mulle niillä on iso painoarvo.”

Aihepiiriä koskevassa tieteellisessä kirjallisuudessa puhutaan paitsi poliittisesta osallisuudesta myös kansalaisaktivismista, eikä alan tutkijoille sanaan lataudu kielteisiä oletuksia. Edellä kuvatuista syistä kuitenkin välttelen kutsumasta haastattelemani henkilöitä aktivisteiksi. Tosin aineistossani oli myös haastateltavia, joille aktivistiksi kutsuminen sopi. Esimerkiksi haastateltava Saarni sivuutti koko kysymyksen näin lyhyesti: ”Köyhyysaktivisti on ihan hyvä nimi.” Keskusteltuamme vielä hetken ja kuvailtuaan aktivismiaan hän lisäsi humoristisesti: ”Voi sanoa, että mä olin myös jonkinasteinen köyhyysterroristi.” Tietooni ei kuitenkaan tullut, että tämäkään haastateltava olisi tehnyt mitään lainvastaista edes tässä ”köyhyysterrorismissaan”.

5.1. POLIITTINEN OSALLISUUS EDELLYTTÄÄ TIETOA JA TAITOA

Haastateltava Lehmus osallisuuden esteistä: *”No jos ei osaa niitä [joiakin vaikuttamismuotoja] oikein hirveesti, että vois tehdä niitä.”*

Poliittisen osallistumisen ja poliittisen tietämyksen voi katsoa olevan toisiinsa tiiviisti yhteydessä. Väitöskirjassaan *Tietääkö kansa? Kansalaisten politiikkatietämys teoreettisessa ja empiirisessä tarkastelussa* (2010) Lauri Rapeli kertoo politiikan tutkija Robert Weissbergin todenneen, että jo äänestämisen kaltainen melko yksinkertainen tapa osallistua vaatii muutakin kuin osallistumisen halun. Äänestämisen edellyttää tietoa ja taitoa siitä, miten osallistutaan. Samoin esimerkiksi ympäristöystävälliset valinnat kulutuskäyttäytymisessä edellyttävät paitsi halua ekologisuuteen myös tietoa siitä, miten ostopäätöksiä tulisi muuttaa. Tiedolla on siis merkitystä, kun päätöksiä tehdään. (Rapeli 2010, 86.)

Politiikan tutkija Hanna Wass toteaa, että jo lapsuudenperheellä on valtava merkitys sille,

millaiset resurssit poliittiselle osallistumiselle saa. Sekä sosioekonomisen aseman periytyminen että sosiaalinen oppiminen vaikuttavat. (Wass 2017; Gidengil & Wass & Valaste 2016.) Haastateltava Lehmus olikin saanut tällaisen ”aktiivimallin” oman sukunsa toiminnasta:

Minä: *”Oleksää aiemmin elämässä ollut vastaavalla tavalla aktiivinen?”*

Haastateltava Lehmus: *”Olen, olen joo. Mun perhe ja suku on sellasta kantaaottavaa, ei jätä asioita hoitamatta ja yrittää parantaa yhteisöjä - - He on ollu politiikassa aktiivisia, koko mun suku. - - Ne haluaa vaikuttaa ja tarkastella ja tehdä hyvää kaikkien parhaaksi, että ei se vaan lähde siitä omasta itestä. [Kuvailee yksityiskohtaisemmin, millaista vaikuttamista suvussa on tehty.]”*

Minä: *”Eli voi päätellä, että se oli sulle jollain lailla luontevaa...?”*

Haastateltava Lehmus: *”Oli, joo. - - Se oli mulle arkipäivää. En mä osannut ihmetelläkään. Että kyllä mulla on yleensä sanomista asioista, mä sanon mielipiteeni.”*

5.2. SUOMALAISTEN POLITIIKKATIETÄMYS ON VERRATTAIN HYVÄLLÄ TASOLLA

Mutta miten hyvin suomalaiset sitten oikeastaan tuntevat politiikkaa? Lauri Rapeli keskittyi väitöskirjassaan siihen, mitä tietoja ja taitoja äänestäminen edellyttää ja kuinka hyvin suomalaiset nämä vaatimukset täyttävät. Kansalaiset voivat valita, osallistuvatko he itseään ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon, ja vaaleja Rapeli luonnehtii ”konkreettisimmaksi ilmentymäksi” tästä mahdollisuudesta. Demokratia eli kansanvalta on toki paljon muutakin, kuten poliittisen mielipiteensä ilmaisemista lehtikirjoituksissa, mielenosoituksissa tai järjestötoiminnassa. Rapeli toteaa myös, että demokratialla voidaan nykyään viitata näiden erilaisten osallistumismuotojen lisäksi tapaan tehdä päätöksiä ja ajatella yhteiskunnallisesti. Tähän liittyy käsityksiä yleisistä ihmisoikeuksista ja erityisistä poliittisista oikeuksista. ”Ilman kansalaisten osallistumista ei voi olla kansanvaltaa”, Rapeli kirjoittaa. Siksi huomio on demokratiateoriaa käsittelevässä kirjallisuudessa niin paljon keskittynyt siihen, mitä kansalaisilta vaaditaan. Tähän *kansalaispätevyyteen* eri tutkijat ovat liittäneet erilaisia yksilöiden ominaisuuksia. Rapeli kertoo, että näitä ominaisuuksia ovat olleet muun muassa kyky ajatella loogis-analyttisesti sekä ympäristöstävällisyys, sosiaalisten ongelmien tiedostaminen ja niiden ratkaisemiseen sitoutuminen. (Rapeli 2010, 8–9.)

Edelleen vahvasti Lauri Rapelia lainaten, kansalaispätevyyttä on määritelty myös poliittisen osallistumisen käsitteiden avulla. Laveimmissa katsannoissa se on nähty kykynä poliittiseen vaikuttamiseen niin äänestämällä kuin keskustelemallakin sekä yleensä kykynä ymmärtää politiikkaa ja tunnistaa omat intres-

sinsä. Yhdysvaltalaisen käyttäytymistieteilijä Bernard Berelsonin käsitykset saavat Rapelin esityksessä paljon tilaa. Berelsonin (1952) mukaan demokratia odottaa äänestäjensä toimivan yhteisen hyvän nimissä, keskustelevan politiikasta aktiivisesti, osallistuvan poliittisesti ja kykenevän objektiivisesti havainnoimaan politiikan realiteetteja. Lisäksi oletetaan, että äänestäjällä on tietämystä politiikasta ja sen tapahtumista. Berelsonin hahmottelema pätevä kansalainen on siis paitsi tiedollisesti myös moraalisesti kyvykäs. Berelsonin ajatuksista Rapelia itseään väitöstutkimuksessa kiinnosti erityisesti äänestäjien tietämys politiikasta ja sen tapahtumista. Rapeli rajasi politiikkatietämystä tutkiessaan kohteeksi sen, missä määrin kansalaiset tietävät yhteiskunnallisten resurssien jakoperiaatteet, ketkä resursseja jakavat ja missä tilanteessa, sekä onko heillä käsitystä siitä, kuinka vallitseviin olosuhteisiin saataisiin muutos. *Politiikkatietämyksen* (political knowledge / knowledge of politics) tutkimuksesta rajautui hänellä näin pois se, *hyväksyvätkö kansalaiset havaitsemansa tavan jakaa yhteiskunnallisia resursseja.* (Rapeli 2010, 9–11.)

Haastateltava Koivu (2022): *”Se [kansalaisvaikuttaminen] antaa monelle ihmiselle mielekkyyttä elämään ja tietoa, miten tää yhteiskunta toimii ja niin edelleen. Edes jonkun, oli se sitte harhakuva tai mikä siitä, että ehkä asioihin voi vaikuttaa ja etsiä sitä keinoa, millä minä voisin vaikuttaa. -- En tiiä, mikä se olis sitä tehokasta ja nopeeta vaikuttamista, ei välttämättä mikään ja en mä tiiä, tuleeko nopeesti hyviä päätöksiä. Kaikennäköinen aktivoituminen silleen, että miettii asioita ja puhuu niistä sun muuta, minusta se on kuitenkin tärkeitä. Siis ihmiset tulis tietoiseks siitä, että miten tää toimii ja mikä mihinkin vaikuttaa. Tämäkin, miten systeemi Suomessa toimii. Jos äänestää, että kenellekä se ääni menee, minkä puolesta, mitä se tarkoittaa konkreettisesti. Tähän*

on loppujen lopuksi aika monimutkainen tää systeemi, että kun kaikki vaaliliitot ja kaikki mahdolliset vaikuttaa. Justiinsa tää, että jos annan tuolle äänen ja se ei pääse, vaikka se kuinka on hirmu hyvä tyyppi. -- Joten hänelle annettu ääni menee sen ja tämän hyväks, jota en voi sietää. -- Pitää ensinnäkin löytää se, ketä ite haluais äänestää, mutta myös miettiä, että ketkä siinä puolueessa, kyseisessä porukassa on todennäköisesti menossa läpi ja mitä ne läpi menevät siellä sitten ajaa.”

Rapeli kertoo, että Yhteiskuntatutkimus 2008 -aineistossa kaikkien viiden politiikkatietämystä mittaavan kysymyksen ratkaisuprosentti oli 60. Poliittikatietämys oli näin ollen tässä kotimaisessa tutkimuksessa paremmalla tasolla kuin yhdysvaltalais tutkimuksissa. Siinä missä siellä jo vakiintuneesti ajatellaan kolmanneksen kuuluvan tietämättömien ryhmään, Suomessa siihen kuului vain 14 % vastaajista. Tietäjiä puolestaan oli Suomessa prosentin vähemmän. Näiden väliin jäävä keskiryhmä oli Suomessa 20 % suurempi kuin Yhdysvalloissa. Sen sijaan tulokset olivat yhteneväisiä muun tutkimuksen kanssa siinä suhteessa, että korkea politiikkatietämys oli yhteydessä korkeaan ikään, korkeaan koulutustasoon, keskimääräistä korkeampiin tuloihin ja jonkin verran ammattiasemaan. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Miesten politiikkatietämys oli keskimäärin parempaa kuin naisten ja yliopistotutkimuksen suorittaminen näyttäisi myös ennustavan korkeampaa politiikkatietämystä alasta riippumatta. (Rapeli 2010, 118–123, 128.)

5.3. “TEKEMÄLLÄ OPPII” PÄTEE MYÖS POLIITTISEEN OSALLISUUTEEN

Haastateltava Lehmus: “Ja sitten mä saan tietää, kun siellä on yleensä itteä fiksumpia ihmisiä monessa paikassa (naurahdus), niin sit mä saan keskustella näistä asioista silleen, että mä oon siinä ihan kuumimpana huippuna, että saa kuulla, mitä uutta tulee ja pääsee itte kans mukaan vaikuttamaan.”

Vaikka poliittinen osallisuus edellyttääkin jonkinasteista tietoa vaikuttamisen kanavista ja keinoista, mielestäni tulisi varoa luomasta sellaista mielikuvaa, että heti ryhtyessään toimimaan pitäisi jo olla täysin valmis, tietää ja ymmärtää kaikki. Sen sijaan tässä niin kuin monessa muussakin puuhassa tietämys ja taidot kasvavat kokemuksen karttuessa. Osa haastateltavistani kuvailikin, miten he poliittiseen toimintaan osallistuessaan oppivat samalla lisää niin itse köyhyysongelmat kuin vaikuttamistavoistakin. Tämä auttoi eteenpäin poliittisessa osallisuudessa.

Minä: “Jos sää ajattelet nyt sun eräänlaista matkaa tai polkua niistä omista köyhyyskokemuksista siihen vaikuttamistoimintaan, niin onksillä jotain semmoisia tiettyjä kokemuksia tai jotain avainkohtia, jotka on vienyt sua sillä polulla eteenpäin?”

Haastateltava Lehmus: “Varmaan se, kun sun tieto lisääntyy, niin silloin sä voit enemmän täsmentää sun omaa viestiä -- ja tulee vaikka silleen, että kun sä oot jossain kokouksessa, sit sä näät siellä, että okei, minkä verran mä voin täällä vaikuttaa ja miten nää asiat menee, niin se tavallaan neuvoa sua eteenpäin. Että tavallaan se oppimiskokemus ja se, mitä sä saat tietoa lisää, ja se tieto ei aina välttämättä tuu sieltä tietystä

kokouksestakaan, se voi tulla sun kaverin kokemuksesta tai - - Et sä sitä tietoa löydä mistään Googlesta. - - Mitä enemmän tieto lisääntyy, niin sitä enemmän mulla on mahdollisuuksia pureutua ihan siihen asian ytimeen.”

Poliittisen osallisuuden myötä kenties hahmottuu yhä paremmin se, millaisessa toiminnassa ja miten haluaa itse olla mukana.

Haastateltava Mänty: ”Huomasin, kun olin siellä [vaikuttamistoiminnassa] ollut, että selkeesti puhuin niitä asioita ja puhuin paljon laajemmin kuin pelkästään Suomen oloista ja osasin laittaa tietynlaiseen kontekstiin myös nää Suomen jutut. Ehkä en enää ollut niin vaan semmoisessa tapauskohtaisessa, ei sääliiruikkutarinoita – anteeksi karkea kielenkäyttöni, mutta mun mielestä ne vaan ei johda mihinkään. Tätä asiaa täytyy pohtia isommin ja jos on, riippuen laskutavasta, yli sata miljoonaa köyhää ihmistä Euroopassa,

niin semmoisiin mä haluan vaikuttaa, enkä siihen että joku Seura tai Anna kirjoittaa jonkun kivan tapauskertomuksen, kun Eerikillä tai Mirjalla on mennyt huonosti.”

Saarni kertoi olleensa poliittisesti aktiivinen noin parikymmentä vuotta eli enimmänsä aikuiselämästään, joten kysyin, millaisia havaintoja hän on tehnyt tuon matkan varrella.

Haastateltava Saarni (2022): ”Voisin sanoa sen, että maailma on muuttunut aika paljon, mutta tietyt tekijät eivät ole muuttuneet yhtään mihinkään. - - Poliittiset puolueet ja niiden agendat on pysynyt aina samana, elikä mihin suuntaan mennään. Näkee oikean ja vasemman eron kyllä ihan selkeästi ja myöskin sen, millä tapaa raha näyttelee tässä pelissä mukana. Rahan voima on aika mieletön loppupeleissä. Se saa osan ihmisistä myöskin kääntämään kelkkansa, koska se jostain syystä lumoo ihmisiä aika paljonkin.”

6

Poliittisen osallisuuden eriarvoisuus

6.1. KUKA SAA PUHUA KÖYHYDESTÄ?

Minä: *"Ajatteleksää, että sulle on ollut hyötyä sun köyhyyskokemuksesta tuolla tavalla just, että ymmärtää erilaisten ihmisten erilaisia tilanteita?"*

Haastateltava Saarni: *"Mää sanon, että se on oikeastaan välttämättömyys. Koska jos ei oo oma-kohtaista kokemusta, niin ei pysty puhumaan köyhyydestä juuri lainkaan. Suomessa köyhyydestä puhuu usein ihmiset, kenellä ei oo ollenkaan oma-kohtaista kokemusta köyhyydestä. Ne on lukeneet lähinnä siitä yliopistossa ja sen jälkeen ovat köyhysasiantuntijoita."*

Filosofi Joonas Martikainen kirjoittaa Poliitikasta-tiedeverkkolehden artikkelissa *Voiko demokratia selvitä totuudesta?* (2017a), että politiikan ei kannata irrota etiikasta ja faktoista, mutta harmitonta ei ole sekään, jos ajatellaan, että politiikan pitäisi perustua vain asiantuntijoiden muotoilemaan totuuteen. Jos asiantuntijatiedon tuottajat hallitsevat päätöksentekoa, sen ulkopuolelle rajautuu heti kättelyssä suuri osa ihmisistä – sellaiset, joilla ei ole pitkää, asiantuntijuuden edellyttämää koulutusta. Ei ole myöskään hyväksi, jos julkista keskustelua hallitsevat vain tietyt

alan edustajat, kuten taloustieteilijät. Sen sijaan demokraattinen politiikka tarvitsee moniäänisyyttä ja vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, joista valita.

Haastateltava Tuomi: *" - sikäli kuin ei itsellä ole herran tai rouvan titteli, ei pääse ääneen suoraan sanomaan, mikä mättää ja miten se pitää muuttaa. Toisin kuin poliitikot, jotka pääsevät ääneen joka hemmetin päivä lehdessä, televisiossa, radiossa, jotka voivat puhua täysin asian vierestä, mutta joita kuunnellaan, koska he ovat herra ja rouva, ja titteli..."*

Minä: *"Niin, tietyissä asemassa."*

Haastateltava Tuomi: *"Tietyissä asemassa."*

Minä: *"Tuntuuko susta, että mediassa on vähän yksipuolista se keskustelu sitten ehkä?"*

Haastateltava Tuomi: *"En sanoisi yksipuolinen, mutta käsikirjoitettu ja puolueellinen kyllä. - -"*

Minä: *"Haluatko puhua vielä siitä - - kuinka tosiasiallisia vaikuttamismahdollisuuksia oikeastaan on?"*

Haastateltava Tuomi: ”Taisin äsken viitata siihen, että annetaan poliitikoille liikaa tilaa medioissa ja minkäkin asian kohderyhmälle taas liian vähän. Voisin täydentää niin, että kun olen itse ollut aktiivisena yhdistyksissä tai työryhmissä [tarkempia tietoja poistettu anonymiteetin suojaamiseksi] - - Niissä kaikissa asioissa olen joutunut toteamaan, että vaikuttamismahdollisuudet ovat tosiaan mitättömiä tai tosi vähäisiä. Syynä, että vastapuoli asiassa on yleensä valta-asemassa ja käsikirjoittaa ja sanelee sen, mistä saa puhua tai mistä tulokulmasta saa puhua. Jos ajatellaan esimerkiksi köyhien ja vähäosaisten asioita jossakin julkisen sektorin järjestämässä tilaisuudessa. Aina on joku sanelemassa, mikä on päivän ohjelma, mitä asioita käsitellään mistäkin näkökulmasta, silloin tällöin jopa niin yksityiskohtaisesti tasan mitä asioita halutaan kuulla.

Monessa tilaisuudessa olen joutunut toteamaan, että jos lähestytään asiaa näin kapeasta näkökulmasta ja tasan siitä näkökulmasta, mikä tukee nykyisen hallituksen tai valtioneuvoston korkeiden virkamiesten näkemyksiä, vaikuttamismahdollisuudet ovat oikeastaan olemattomia. Etenkin jos tilaisuuden juontaja katkaisee puheenvuorot, jos alkaa kuulla asioita, joita ei haluaisi kuulla. - -

Kun olen törmännyt lehdistön toimittajiin, olen korostanut, että nähdäkseni monet jutut lehdissä kirjoitetaan niin, että kysytään vähän keneltä tahansa kansalaiselta, jota asia koskee, pari lausetta. Sitten annetaan jollekin virkamiehelle, asiantuntijalle tai ministerille loput sanat. Ja yleensä käy niin, että asiantuntija, virkamies tai ministeri tyrmää kansalaisen väitteet ja heillä ei ole siihen mahdollista kommentoida tai vastata. Joten mä olen monelle toimittajalle sanonut, että paras tapa ja oikeastaan ainoa oikea tapa tehdä asia, olisi kutsua samaan

pöytään kaikkien osapuolten edustajat ja antaa vastata toistensa väitteisiin. Jos pysytään vastata toistensa väitteisiin, tyrmätä niitä, oikaista niitä, päästään oikeisiin tuloksiin. Mutta jos annetaan säännöllisesti kansalaisen sanoa pari lausetta, ja sitten virkamiehet, yliopistoprofessorit, dosentit ja ministerit tyrmäävät väitteet, niin se jää siihen ja ei koskaan päästä mihinkään tulokseen, eikä demokratia ja vaikuttamismahdollisuudetkaan toteudu.”

6.2. ONKO JOKAISELLA VAPAAUS VAIKUTTAA?

Politiikasta-verkkolehden artikkelissaan *Onko kärsimys uhka politiikalle?* (2017b) Marttikainen kuvailee, kuinka ranskalaissosiologi Pierre Bourdieulle (2000) ihmisten arkinen kärsimys liittyy kulttuurisista ja taloudellisista rakenteista sekä poliittisista arvovallinnoista aiheutuviin ilmiöihin, kuten työttömyyteen, rasismiin ja huono-osaisuuden periytymiseen. Täten se, mikä on henkilökohtaisinta, ei todellakaan ole henkilökohtaista, vaikka se koetaan yksityisenä häpeänä ja turhautumisena. Tällainen kärsimys liittyy alisteiseen yhteiskunnalliseen asemaan ja jakautuu siten hyvin epätasaisesti. Yksilöiden kokemus tuska mahdottomilta tuntuissa olosuhteissa voi johtaa myös poliittiseen luovuttamiseen ja alistumiseen. Haluaisimme ajatella ihmiset vapaammiksi kuin he ovat, mutta Bourdieun mukaan ihmisen sosiaalinen ympäristö ja hänen asemansa siinä näkyvät kuitenkin hänen käyttäytymisessään. Marttikainen toteaaakin, että yksilön vapautta ja omaa vastuuta korostavassa ajassamme voi olla vaikea tunnustaa, miten toimintaamme rajaavat niin tosiasialliset mahdollisuutemme kuin muiden tekemät poliittiset arvovallinatkin.

Minä: ”Entä mitkä on niitä asioita, mitkä vaikeuttaa tuommoista toimintaa, tai ehkä jopa estää?”

Haastateltava Tuomi: ”Köyhyys, edelleen köyhyys. A: Kuormittaa aivoja. B: Tarkoittaa myös, ettei ole resursseja tai rahaa vaikuttaa itse asiaan kovin helposti.”

Joonas Martikainen tarkastelee poliittisen osallistumisen epätasa-arvoa filosofisena ongelmana – poliittisena köyhyytinä, jolloin osallistumattomuuteen liittyy monesti kokemus poliittisen toimijuuden menettämisestä. Hän kuvailee, miten poliittinen osallistuminen edellyttää tiettyjä resursseja, kuten vapaa-aikaa, jonka ihminen saattaa haluta käyttää enemmän johonkin muuhun. Hänen mukaansa poliittisen osallistumisen epätasa-arvossa ei kuitenkaan ole kyse tästä vapaaehtoisesta valinnasta käyttää aikaansa muuhun kuin yhteiskunnallisiin asioihin, vaan poliittista osallistumista ei nähdä merkityksellisenä vaihtoehtona. Silloin ei puhuta vain osallistumisen ulkoisista esteistä, jotka voivat johtua vaikkapa materiaalien resursien epätasaisesta jakautumisesta. Martikaisen mukaan osallistumattomuuden taustalla voi lisäksi olla ”ihmisen elämän affektiivinen köyhtyminen, joka ilmenee poliittisen toimijuuden kokemuksen murtumisena ja katoamisena”. (Martikainen 2021, 20.) Mitä hänellä oikeastaan tarkoittaa?

Martikainen selventää, miten ihmisten kokemus siitä, että on vapaa toimija, voi vahingoittua epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ja yhteiskunnallisen arvostuksen puutteesta. Hän viittaa Eeva Luhtakallion ja Maria Musterrannan teokseen *Demokratia suomalaisessa lähiössä* (2017), jossa lähiön asukkaiden kertomuksissa toistuu se, miten heidän yhteiskunnallinen luottamuksensa kärsii siitä, että yhteiskunta tuntuu jättäneen heidät omilleen. Yhteiskunta näyttäytyy lähinnä kontrolloiva-

na ja nöyryyttävänä, itsestä erillisenä tahona sen sijaan, että siihen voisi tai kannattaisi kuulua ja vaikuttaa. Tähän ulkopuolisuuden tunteeseen ja turhautumiseen liittyy se, että ihmiset ovat menettäneet uskon omaan toimijuuteensa ja siihen, että heidän yhteiskunnallinen toimintansa voisi muuttaa asioita paremmiksi. (Martikainen 2021, 20.) Haastateltava Saarni toi esille turhautumista kansalaisvaikuttamisen hitauteen, kun kysyin, onko toiminnassa jotain, mikä vie voimia tai ei tunnu niin kivalta:

Haastateltava Saarni: ”Oikeastaan ainoastaan se, että jos jotain asiaa sä rupeet ajamaan, niin se hitaus, kun pyörii ison pyörän läpi... Mulla on paljon ideoita ja sitten vähän kärsimätön luonne, niin täytyy vaan opetella vähän kärsivällisemmäksi.”

Vuoden 2022 haastattelussa Saarni palasi samaan aiheeseen, kun kysyin yleensäkin hänen senhetkisiä ajatuksiaan kansalaisvaikuttamisesta:

Haastateltava Saarni (2022): ”Se ei todellakaan sovi ihmiselle, joka on mulle heti kaikki ja nyt, eikä viidestoista päivä. Se tarkoittaa sitä, että tehdään pitkäjänteistä keskustelutyötä ja sä et aina voi olla varma, että saatko sä asian läpi, mutta eipä se oo eduskunnan suuressa salissakaan varmaa, että saat läpi. Eli tämä, että muutokset tapahtuu hitaasti ja ne saattaa mennä hivenen eri tavalla kuin olet aikonut. Hyvä, jos saat edes yhdenkin ajatuksen läpi. Siitähän tässä on kysymys: päästään ylipäätään vuorovaikuttamaan ja keskustelemaan päätöksentekijöiden kanssa, virkamiesten kanssa ynnä muuta, että kerrotaan näistä tarpeista ja muusta. Tätä valtio on pikkuisen isompi laiva kuin vaan itse.”

Kuten Martikainenkin huomauttaa, ei liene ketään, joka ei olisi toisinaan tuntenut voimattomuutta vaikeissa poliittisissa kysymyksissä.

Kuitenkin näyttäisi siltä, että yhteiskunnan eri ryhmien välillä on paljon eroa sen suhteen, kuinka painavia nämä turhautumisen kokemukset ovat. Materiaalista köyhyyttä kokevien näkökulmasta tasa-arvoinen kansalaisuus ei toteudu, vaan yhteiskunta on pettänyt heidät. Tämä on voinut vieraannuttaa yhteydestä muuhun yhteiskuntaan. (Martikainen 2021, 20–21.)

Kun Martikainen lähestyy poliittista köyhyyttä vapauden kokemuksen katoamisena, hän jakaa vapauden kahtia: osallistumisen oikeudeksi ja mahdollisuudeksi sekä kyvyksi osallistua niin halutessaan. Ihminen voi itse päättää olla osallistumatta poliittisesti, eikä hänelle ole väliksi, että muut tekevät päätökset. Hän voisi kuitenkin milloin vain aktivoitua poliittisesti, jos haluaisi. Tällaista tilannetta ei Martikaisen mielestä tule pitää yhteiskunnallisena epäkohtana. Sen sijaan jos ihminen ei edes pidä osallistumisestaan merkityksellisenä, vaikka hänellä siihen mahdollisuus olisi, hän kokee sellaista vaihtoehtomuutta, mikä ei kuulu tosiasialliseen vapauteen. Tätä motivaation ja toimijuuden puutetta voidaan pitää yhteiskunnallisena epäkohtana varsinkin, jos osallistumatta jättävällä ryhmällä olisi poliittisesti paljon voitettavaa. Poliittinen vapaus toisin sanoen nousee paitsi oikeuksista ja mahdollisuuksista osallistua, myös yksilön omasta tunteesta, että hänellä on tämä oikeus ja mahdollisuus. Yksilön tulee voida pitää itseään uskottavana vaikuttajana. (Martikainen 2021, 21–22.)

Martikainen kertoo, että poliittisen köyhyiden käsite on peräisin James Bohmanilta (1997). Bohman on tehnyt näkyväksi, ettei poliittiseen tasa-arvoon riitä, että ihmisten vaikutusmahdollisuudet ovat tasa-arvoiset paperilla. Ihmisten tulee myös käytännössä voida vaikuttaa poliittisten päätösten sisältöön. Poliittisesta köyhydestä kärsivät ryhmät usein kokevat muunkinlaista epätasa-arvoa, kuten

materiaalista köyhyyttä tai syrjintää esimerkiksi rodullistamisen perusteella. Tätä asemaa puolestaan vahvistaa ja ylläpitää heidän poliittinen ulkopuolisuutensa. On tärkeä muistaa, että tämä ulkopuolisuuden tunne yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ei synny missään tyhjiössä, vaan pohjautuu siihen yhteiskunnalliseen tilaan, jossa ihminen elää. (Martikainen 2021, 21–22.) Osa haastateltavistani olikin enemmän tai vähemmän turhautunut liian vähäiseen tai ponneettomaan toimintaan köyhyiden vähentämiseksi. Jotkut haastateltavista myös tunsivat, ettei tosiasiallisia vaikuttamismahdollisuuksia ole.

Minä: ”Onko sulla minkäänlaista ajatusta siitä, että miten nyt ehkä homma jatkuu, että jatkatko kansalaisvaikuttamista, tai – ”

Haastateltava Tuomi: ” – Vähän epäilen, että en. Oma puolueeni toivoisi, että olisin käytettävissä tulevaisuudessa. - - En välttämättä kaikkea sulje pois. Toisaalta siinäkin tuntuu, että pitkän linjan virkamiehet hallitsevat poliitikkojen takana. En vain yksinkertaisesti koe, että nykyiset järjestelyt tarjoavat hyvät eväät vaikuttaa ylipäätään mihinkään.”

Martikainen aprikoi, että poliittinen vapaus ja toimijuus tarvitsevat ympäristön, jossa jokaiselle on yhteiskunnalliseen osallistumiseen rohkaisevia toimintamalleja. Lisäksi hän muistuttaa, ettei poliittinen köyhyys tarkoita sitä, että ihmisten toimijuus kaikessa olisi murtunut. He voivat olla hyvinkin aktiivisia, mutta muilla tavoilla. Martikaisen artikkelin tarkoituksena tuntuu paremminkin olevan murtaa sitä itsestäänselvyydeltä vaikuttavaa käsitystä, että jokaisella olisi käytännössäkin tasa-arvoiset vaikuttamismahdollisuudet, kunhan vain itse aktivoituisi. Tällöin ei haluta nähdä, *miksi* ihmisten usko poliittiseen osallisuuteen on heikentynyt, vaikka osallisuudessa on vuorovaikutuksessa useampi

kuin yksi osapuoli. Poliittinen näköalattomuus, ulkopuolisuus ja turhautuminen eivät ole vain yksilöstä itsestään nousevia tunteita, vaan nämä tunteet ovat yhteydessä hänen paikkaansa ja arvostukseensa yhteiskunnassa. Martikainen viittaa ranskalaisfilosofi Maurice Merleau-Pontyn (1945) näkemykseen, jonka mukaan vapaus tulee ymmärtää toiminnan historiallisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Kyse tässäkin katsannossa on siis vallasta, joka usein rajoittaa alisteisessa asemassa olevien vapaata itseilmaisua ja kykyä havaita poliittisia toimintamahdollisuuksia. (Martikainen 2021, 22–24.)

Martikainen tutkiskelee vapautta myös saksalaisfilosofi Hannah Arendtin (1958; 2018) näkemysten kautta. Tämä onkin varsin sopivaa, koska Arendtin mukaan vapautta voi kokea nimenomaan politiikassa ja vuorovaikutteisessa toiminnassa niin, ettei se typisty pelkäksi pakon puutteeksi. Ollakseen vapaa ihmisen täytyy voida luottaa ihmisiin, joista hän on väistämättä riippuvainen. Tällöin vapaus ei perustu alun alkaen niinkään yksilöön kuin yhteisöön, eikä vapaudesta kannata puhua huomioimatta ihmisten välistä maailmaa. (Martikainen 2021, 24.)

Tämän raportin aiheen kannalta ja verraten aiemmin esittelemiini sosiologi Stein Ringenin ajatuksiin (2009) kiinnostavaa on, että Martikainen kirjoittaa Arendtin olevan sitä mieltä, että toimiakseen poliittisesti ihmisen on päästävä materiaalisesta köyhyydestä. Ihmisen tulee päästä sellaisen vapauden piiriin, jossa hänestä tulee tasa-arvoinen muiden kanssa sen sijaan, että hänet nähdään passiivisena hallinnollisten toimien kohteena. Arendt nimittäin näkee ihmisen mieluumminkin luonnostaan aktiivisena. Hänen mukaansa meillä on luontainen tarve puhua ja toimia muiden kanssa; se on ihmisyytemme perustaa. (Martikainen 2021, 26–27.)

Martikainen pohtii, että on vaikea ulkoapäin nähdä, milloin ihminen pitää itsepintaisesti kiinni uskomuksestaan, että hänellä ei ole yhteiskunnallisia vaikuttamismahdollisuuksia, ja milloin taas ihmisellä tosiaan ei näitä mahdollisuuksia ole. Yhtä vaikea on määrittellä, mikä yhteiskunnallinen instituutio tai taho on sillä tavalla alistava, että tulee riistäneeksi ihmisen kansalaisoikeudet. (Martikainen 2021, 29.)

Muiden ihmisten huono asenne köyhyyttä kokevia kohtaan ja häpeän uhka tunnistettiin monessa köyhyyttä kokeneen kanssa käymässäni keskustelussa. Samoin tunnistettiin se, miten köyhyyteen liittyvät asiat tuntuivat vievän kaiken ajan tai energian ainakin ajoittain, jolloin voimia ei jää muuhun. Haastateltava Pihlaja kertoi, miten työttömyyden ja muiden elämän surujen myötä haki tilanteeseensa apua pariltakin eri taholta, mutta hänen ongelmistaan ”tehtiin vitsi”, eikä hän ollut vielä haastatteluhetkellä (vuonna 2019) saanut toivomaansa apua.

Haastateltava Pihlaja: *”Semmoinen avuttomuus ja yleinen lama. Meni viikkoja, ettei pystynyt oikein toimimaan ja oli niin lamassa. Mietti vaan koko aika sitä samaa, että mitä mä voin tehdä, että mä pääsen tästä ulos, ja miten mä saan töitä, ja mitä mä voisin vielä etsiä tai hakea, tai missä mä voisin vielä säästää.”*

Martikainen selostaa, että yhteiskunnassa voi käydä niin, että myönteinen vuorovaikutus johtaa myönteisiin kokemuksiin, jotka taas lisäävät toimintamahdollisuuksia. Tällaisen hyvän kehän sijaan voi myös käydä toisin. Vuorovaikutussuhde voikin olla kielteinen tai se katkaistaan yhteiskunnan taholta kokonaan, mistä aiheutuvat kielteiset kokemukset puolestaan heikentävät uskoa omiin mahdollisuuksiin ja johtavat toimijuuden musertumiseen. Käytännössä tällaiset vuoro-

vaikutussuhteen katkeamiset voivat ihmisten elämässä tarkoittaa materiaalista köyhyyttä tai muuta torjuntaa, nöyryytystä ja ulkopuolelle jättämistä. Tämä Bohmanin mukaan edelleen vaikeuttaa äänensä kuuluviin saattamista, kun päätetään yhteisten resurssien jakamisesta. Tästä seuraa, että mikäli ollaan aidosti huolissaan poliittisesta köyhyydestä ja osallistumattomuudesta, tulisi kierre katkaista osoittamalla, että jokainen ihminen yhteiskunnassa on tasa-arvoinen. Tämä on Martikaisen mukaan ainut keino saada ihmiset taas uskomaan toimintamahdollisuuksiinsa ja politiikkaan välineenä muuttaa asioita. (Martikainen 2021, 29.)

Suomalainen laadullinen tutkimus on osoittanut, että näkymättömyyden ja arvottomuuden tunteet ovat köyhyyttä kokevilla tavallisia (Isola & Turunen & Hiilamo 2016). Robert Walkerin (2014) tutkimusryhmä päätteli laajassa kansainvälisessä työssään, että köyhyyteen liittyy häpeää riippumatta kulttuurisista, materiaalisista ja poliittisista olosuhteista. Köyhyyteen liittyvä häpeä puolestaan johti masennukseen, huonoon itsetuntoon ja sosiaalisista tilanteista vetäytymiseen eli yleensä toimijuuden menettämiseen. Köyhyyttä kokevia ympäri maailman katsotaan usein nenänvartta pitkin ja heidän otaksutaan olevan laiskoja sekä syyllisiä omaan tilanteeseensa (Gubrium & Pellissery & Lødemel, 2014; Walker & Kyomuhendo & Chase & Choudhry, 2013).

Minä: ”Ooksä ikinä hävennyt sitä köyhyyttä?”

Haastateltava Lehmus: ”Oon sisäisesti, mutta mä oon ajatellut, että me ollaan tääl Luojan luomina ihan paljaita, että ei mun pitäis mitään hävetä, mutta kai siinä jotain häpeän tunteita on. Ja se minusta ehkä on vielä huonompi tunne, jos ei kukaan auta ja sut heitetään pois vaikka lääkäristäkin, niin minusta se on vielä enemmän niinku ihmisloukkaus. Ja sit se, jos viranomainen käsittelee sinua nöyryyttävästi, siihenkin mä oon törmännyt.”

Ennakkoluuloja voi siis olla myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla ja muilla viranomaisilla. On esimerkiksi havaittu, että suomalaisessa palvelujärjestelmässä etuusvirkailijoilla, jotka eivät henkilökohtaisesti tapaa asiakkaitaan, on jyrkemmät asenteet heitä kohtaan kuin sellaisilla sosiaalityöntekijöillä ja muilla ammattilaisilla, jotka toimivat ruohonjuuritasolla (Kallio & Kouvo 2015). Joka tapauksessa näin köyhyydestä voi aiheutua viheliäinen kierre, jossa ihmisestä tulee näkymätön, mikä johtaa siihen, että hän ei enää osallistu poliittisesti tai muutenkaan. Kuten Anna-Maria Isola, Reetta Siukola ja Minna Kukkonen (2019) kirjoittavat, suomalaisen hyvinvointivaltioon kuuluvan byrokratian pitäisi lain mukaan taata jokaisen tasavertaisuus, mutta se päättyy olemaan toiseuttava ja ennustamaton. Kannustaviakin kohtaamisia tapahtuu, ja ne koetaan usein merkittäviksi ja elämää eteenpäin vieviksi, mutta liian usein vastaajat pelkäsivät, että heidät nähdään uhreina, toisen luokan kansalaisina, epärehellisinä tai muulla tavalla kielteisessä valossa.

Poliittisen osallisuuden ilot

Se, että köyhyys ja siihen liittyvä toivottomuus, epätoivo, häpeä, turhautuminen ja muilta saadun tunnustuksen puuttuminen veisivät toimijuuden ja vähentäisivät poliittista osallisuutta, ei ole kuitenkaan ainut mahdollinen tie. Moni köyhyyttä kokenut on poliittisesti jopa varsin aktiivinen ja kokee toiminnan myönteiseksi.

Yleisellä tasolla osallisuutta edistävät ja estävät tekijät olivat haastateltavillani pitkälti niitä samoja, joita on muutenkin tullut tutkimuksessani esille. Voit halutessasi lukea aiheesta enemmän Vasemmistofoorumin aiemmin julkaisemasta raportistani *Köyhyyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla* (2022). Esimerkiksi monet tutkimusaineistossani olivat pitkäaikaisesti sairaita ja terveystekijät nousivat esille myös joissain haastatteluissani.

Martikainen kertoo, miten joidenkin tulkintojen mukaan Hannah Arendtille olennaista onkin poliittisesta osallisuudesta aiheutuva ilo. Toisin sanoen poliittinen osallistumattomuus eli poliittinen köyhyys ei johda pelkästään niiden poliittisten hyötyjen menettämiseen, joita toiminnasta saattaisi koitua. Sen lisäksi ihminen jää paitsi poliittiseen toimintaan liittyvistä ilon ja onnistumisen kokemuksis-

ta, joiden ansiosta hän voisi tuntea olevansa tasa-arvoinen ja kyvykäs toimija yhteiskunnassa. (Martikainen 2021, 27.)

Gideon Forman on tarkastellut sitä, miten ympäristöliikkeet houkuttelevat ihmisiä joukkoonsa ja pitävät heidät sitoutuneina toimintaansa. Koska ihmisiä on eri ikäisiä ja erilaisia, Formanin mukaan ei pidä luulla, että riittää vain yksi tapa houkutella ihmisiä osallistumaan. Ei myöskään pidä ajatella, että vain asian tärkeys itsessään saisi ihmiset sitoutumaan toimintaan. (Forman 2016, 67.) Formanin luettelemista keinoista pitää ihmisiä ympäristöliikkeen toiminnassa mukana jokainen nousi esille myös keskusteluissani köyhyyttä kokeneiden kansalaisvaikuttajien kanssa.

7.1. SOSIAALISET SUHTEET JA TUNTEET

Haastateltava Lehmus: *”Siellä ihminen on tasa-arvoinen, meillon kaikilla jotain, ei kukaan katso kummallisesti, että miks toi nyt on tollanen tai jotain. Me voidaan puhua niinku ihminen ihmiselle, niin kuin sen pitäis ollakin. - - Siellä on samaa kokeneita, meidän ei tarvi siellä hävetä mitään. Meillä ei oo siellä mitään naamioita.”*

Formanin mukaan ihmiset ensinnäkin nauttivat yhdessäolosta muiden kanssa. Mukaan meneminen lääkitsee yksinäisyyden tunteita ja yhdessä tekemisen myötä muodostuu ystävyysuhteita sellaisten ihmisten kanssa, jotka ajattelevat asioista samoin. Mahdollisuus solmia uusia tuttavuuksia ja tavata ystäviä houkuttavat ylittämään vaivan saapua paikalle ja toimia. (Forman 2016, 67–68.)

Haastateltava Pihlaja: *”Kun mä tulin mukaan vaikuttamistoimintaan, niin se jollain tavalla... siellä oli niin monenlaista elämäntarinaa ja erilaista ongelmaa ja juttua taustalla, että ne omat asettui johonkin välimaastoon. Siinä oli monta osaa, jotka lokshti kohdalleen, että mä nousin sieltä syvimmästä ja mustasta lamasta tekemään jotain ja ihmisten ilmoille. Ehkä just se myös, että mä lähdin sieltä kotoa liikkeelle.”*

Haastateltava Saarni: *”Se on jonkinlainen henkireikä. -- Tapaa myöskin muita aktivisteja. -- Meistä on tullut iso perhe.”*

Haastateltava Mänty: *”Tietyt ihmiset. Tietty henki niiden ihmisten kanssa, jotka haluavat viedä asioita eteenpäin ja ovat samalla levelillä kuin itse. Voidaan olla asioistakin eri mieltä, mutta siitä huolimatta on sama päämäärä, että haluaa vaikuttaa.”*

Kasvatavat verkostot veivät haastattelemani henkilöitä vaikuttamistoiminnassa uusiin kuvioihin.

Haastateltava Lehmus: *”No yks johtaa yhteen ja toinen toiseen (naurahtelua). -- Että ensin kun löytää tiensä johonkin yhteen ryhmään -- tavallaan se, kun sä pääset siihen ensimmäiseen portaaseen kiinni ja sulla alkaa verkosto suurenemaan -- varmaan sen ensimmäisen paikan löytäminen on hyvä -- sitten se johtaa tähän.”*

Haastateltava Koivu: *”Muussa järjestössä, missä olen vuosia toiminut, niin sieltä yllytettiin, että hei sinne tarvittais joku, että lähde katsomaan, sinä olisit hyvä siinä, kiinnostaisko. Mut usutettiin tähän juttuun.”*

Esimerkiksi yhteinen ateriointi on luonnollinen tapa kokoontua ja yhdessä koettu taide-elämys, kuten elokuva tai musiikki, voi saada ihmisen kiinnostumaan syvällisemmin sen sanoman taustalla olevasta politiikasta. Forman toteaa, että ei kannata aliarvioida populaarikulttuurin, taiteen ja ruuan merkitystä ihmisten paikalle houkuttelemisessa (Forman 2016, 68). Jotkut haastateltavistani mainitsivatkin osallisuuden mahdollistajana tai houkuttimena etenkin ilmaisen ruuan.

Kannattaa muistaa myös tunteiden osuus ihmisten toiminnassa. Martikainen (2017b) kertoo, miten Pierre Bourdieun ajatuksia on kritisoitu siitä, että kärsivät nähdään tuomitaina passiivisuuteen. Muitakin tulkintoja Martikaisen mukaan kuitenkin on. Esimerkiksi ranskalaisfilosofi Emmanuel Renault esittää, että ihmisten poliittisessa aktivoinnissa tulee painottaa kärsimyksestä puhumista. Sen sijaan, että tuskaa koetaan yksin, puhuminen avaa kärsiville tilan, jossa he voivat antaa nimen ja syyn niille häpeän ja vihan tunteille, joita syrjässä olemiseen liittyy. Kärsimyksen saattaminen nähdäksi ja kuulluksi mahdollistaa myös yhteisen liikkeen ja toiminnan järjestämisen aiheen ympärille. Tällöin kärsimyksestä tulee poliittisen toiminnan polttoainetta.

Haastateltava Saarni: *”Köyhyysaktivisti musta tuli sen takia, koska mä rupesin kylälästymään siihen, että nää asiat menee aina päin persettä ja viranomaiset tekee jatkuvasti virheitä.”*

Yhteiskunnallisista epäkohdista ahdistuneelle yhteisten asioiden eteen toimiminen mui-

den kanssa voi tarjota yhtäältä toivoa ja siten helpotusta vaikeille tunteille, mutta toisaalta myös iloa, naurua ja lohtua. Tämä auttaa ihmisiä suuntautumaan muiden kanssa keskustelemiseen ja toimimiseen itseensä käpertymisen sijaan. (Forman 2016, 68.)

Minä: *”Oliko se sitten oma kokemus, miksi lähdit juuri tähän [toimintaan köyhyyden vähentämiseksi]?”*

Haastateltava Lehmus: *”On varmaan se oma kokemus, kun silloin mä tunsin, että mulla on tästä asiasta paljonkin sanottavaa, ja ajaa niitä asioita.”*

7.2. TOIMINNAN MERKITYKSELLISYYS ITSELLE JA MUILLE

Ihmisten pitkäaikaiseen sitouttamiseen ei kuitenkaan riitä, että on hauskaa. On osoitettava, mitä hyötyä toiminnalla on. Saavutusten osoittaminen inspiroi edelleen. (Forman 2016, 69.)

Haastateltava Saarni (2022): *”Varmaan minun ääneni on ollut osana isoa kuvaa, että mä oon kertonu samansuuntaisia asioita eli sillä tapaa mä olen osaltani vaikuttanut. - - En voi sanoa, että mä olisin pystynyt yksin vaikuttamaan antamalla yhtään mitään lausuntoa (naurahdus).”*

Parhaimmillaan poliittinen osallisuus voi antaa elämälle suuntaa ja merkitystä.

Minä: *”Mikä sua motivoi tuossa toiminnassa?”*

Haastateltava Tuomi: *”Tuloksellisempi elämä.”*

Yhteisöä hyödyttävät teot auttavat määrittelemään itseämme myönteisellä tavalla (Forman 2016, 69). Haastateltava Mänty näki roolinsa kansalaistoimijana tiedon välittäjänä. Hän ajatteli, että lisäämällä kansalaisten tietoa on mahdollisuus aktivoida heitä ja saada siten enemmän voimaa muutosvaatimuksille.

Haastateltava Mänty: *”Mä uskon siihen, että me ollaan kuitenkin tällainen akateemisuuksi ihannoiva valtio ja kaikessa pitää olla joku akateeminen selkänöja - - Se ei riitä, se pitää jalostaa sinne kansan syville riveille. Mä uskon, että oon joku välimallin tyyppi siinä, että ymmärrän toisaalta sitä akateemista maailmaa, ja mulla ei oo mitään semmoista [kielteistä] suhtautumista siihen. Niin kuin sit taas ehkä sillä isolla ryhmällä, mihin mä haluaisin vaikuttaa, niillä saattaa monellakin olla semmoinen. Oon arkielämässä huomannut sen, että toimin jonkinlaisena välimallin tyyppinä siinä.”*

Itselle merkittävät kokemukset houkuttelevat toimintaan aina uudelleen ja uudelleen (Forman 2016, 69).

Minä: *”Mitä sä ajattelet, että sä siitä kansalaisvaikuttamisesta saat? Niinku itse?”*

Haastateltava Saarni (2022): *”- - sellasta peilausta, että olenko mä edes ollenkaan oikeassa sen oman mielipiteeni kanssa. Mä voin olla totaalisen väärässä siis siinä, että puoli Eurooppaa ajattelee täysin eri tavalla kuin minä, mutta näin ei kuitenkaan ole... mä oon niinku saanu vahvistusta sille omalle näkemykselleni.”*

Koivu oli löytänyt köyhyysaktivismista osallistumismuodon, jossa hän pääsi hyödyntämään tietoaan ja taitojaan heikentyneestä terveydentilasta huolimatta.

Haastateltava Koivu: ”Kyllä se mulle tässä terveydentilassa on vaan mielenvirikistystä. Se, että en ihan mökkihöperöksi tule. Ja saada tietoa. Ja pystyy ainakin ideointiin osallistumaan. Jos ei osallistumaan muuten johonkin toimintaan, tempauksiin, actioniin. - -

Minä koin, että ei hyvänen aika, tämä-hän on juuri sitä, mitä minä oon opiskellut. - - vaikkei palkkaa maksettaiskaan, niin löytyy jotakin, missä on hyötyä siitä, mitä minä olen silloin aikoinaan, täysin sovellettavissa ne opit - - Se oli minusta jotenkin niin antoisaa nähä näitä muita saman teeman ympärillä, saman tyyppiisiin asioihin perehtyneitä ja niin edelleen, joilla oli jotakin sitä samantyyppistä taustaa, ymmärrystä - - Se oli jotenkin niin voimaannuttava kokemus, että onko minusta kuitenkin vielä johonkin. - -

Mutta ei ole pakko sitoutua. Tulen silloin kun pääsen, enkä tipahda mistään sillä tavalla pois. Eikä mene sillä tavalla, että jotakin tärkeitä, olennaisia päätöksiä menee ohi, mihin olisin halunnut olla vaikuttamassa. Tuo on tällä hetkellä mun elämäntilanteeseen sopiva, kevyt ja se antaa mielekästä sisältöä. - -

Tää köyhyysteema koskettaa. Itse asiassa se on ongelmana kyllin monitahoinen. Se on tosissaan vauvasta vaariin. - - Se on kyllin monipuolinen kiinnostaakseen minua.”

Kaiken kaikkiaan keskusteluissa tuli ilmi paljon samoja asioita, joista sosionomi Elli Mikkonenkin on kirjoittanut opinnäytetyösäänsä Köyhyyttä kokeneiden osallisuuskokemuksia kansalaistoiminnasta (2020). Haastateltaville tärkeää oli muun muassa yhdessä yhteisten tavoitteiden eteen toimiminen ja mahdollisuus hyödyntää omaa kokemustietoaan muiden hyväksi. Sosiaalisten suhteiden merkitys korostui.

Minä: ”Mitä vaikutuksia sillä sitten oli, kun sää menit ja osallistuit ja teit..? Että mitä sä koit, saiko sä siitä jotain tai... toki se vie myös aikaa ja energiaa semmoinen toimiminen.”

Haastateltava Pihlaja: ”Mä oon aina tykännyt olla ihmisten parissa. Jos mä voin auttaa jotakuta, niin se on mulle tärkeä asia. Olkoon se ihan pieni tai isompikin asia. Jos mä voin jonkun tehdä jollekin hyväksi, mä koen siitä tosi suurta mielihyvää ja iloa. - -

Mä olin miettinyt paljon kaikkia vapaaehtoistyöjuttuja ja mä olin kokeillu muutakin, mitä mä voisin tehdä. Se ei ollut kuitenkaan ihan se, mitä mä halusin, koska mä halusin vaikuttaa asioihin, tai ainaki yrittää vaikuttaa. Sitten kun mä tulin sinne muiden toimijoiden joukkoon, niin musta oli tosi kiva, että vaikka mä en ujostele yleensäkään ihmisiä, eikä mulla oo sellasta, etten mä vois mennä yksin vieraaseen porukkaan, niin siitä tuli jotenki semmonen uudenlainen virkistys tai piristysannos (naurahdus). Toki mä olin sieltä erään henkilön jo aiemmin oppinut tuntemaan. Kun mä huomasin, että täällä oikeesti tehdään asioita oikeista syistä ja ihmiset haluaa parantaa niitä asioita, missä ne on kokenu vääryyttä ja epäoikeudenmukaisuutta, niin siitä tuli semmonen uus into ja kokonaan uus aluevaltaus. Mä aattelin, että mä haluan toimia nyt tämmösessä mukana, että tästä mä saan tsemppiä ja mä tutustun uusiin ihmisiin ja löydän uusia asioita elämäni. Ja sitten kun mä olin kuitenkin niitä kokenut, niin halusin niitä muuttaa. Mä aattelin, että jos joku tästä helpottuisi, että kun mä oon kokenut näitä, jos mä pystyn tätä jotenkin muuttamaan, että kenenkään ei tarvi ehkä kokea samanlaista. Se oli mulle semmonen voima. - -

Mä ajattelin sitä niin, että kenenkään ei tarttis kokea samoja asioita ja tuntemuksia

kuin mä oon kokenut. Kun mun lähipiiri on kuitenkin pitänyt mua aina kauheen vahvana ja voimakastahtoisena ja reippaana, niin mä aattelin, että jos joku on heikompi, tai onkin varmasti, niin jos mä pystyn sitä vettämään sieltä mustan kuilun syövereistä tai siitä reunalta pois mun omalla toiminnalla ja näyttämään esimerkkiä, että ei se elämä siihen lopu, vaikka se sillä hetkellä ehkä on tuntunutkin, että se loppuu. Se oli se, miks mä halusin lähteä sinne ryhmään mukaan. Kun mä olin ymmärtänyt tuttavan puheista, ja tutkinut asiaa, että siellä oikeesti tehdään jotakin ja viedään asioita eteenpäin ja pyritään vaikuttamaan, niin mä aattelin, että se on se oikee kanava. Se pienestä toimeentulosta köyhyyteen tipahtaminen oli ainaki mulle ihan hirvee pudotus ja ihan kauhee kolaus monella tapaa. Sitten mä halusin, että jos semmoista voi jotenkin loiventaa tai pehmentää tai ainaki sanoa ihmisille, että kyllä sä oikeesti pärjää ja tsempata sillä tavalla.”

Minä: ”No ootko päässy siinä toiminnassa sitte tekemään niitä asioita, mitä sä halusit, että päässyt vaikuttamaan tai päässyt tekemään jotain, mistä voi ajatella, että se on ehkä ollut merkityksellistä?”

Haastateltava Pihlaja: ”No oon. Kyllä ainaki se [yksi suuri vaikuttamistilaisuus] oli semmonen, mitä mä koen että sillä on merkitystä. Ja nyt mä luulen, että näissä uusissa jutuissa, mitä varmaan tänä vuonna tulee, niin mä luulen, että niillä on enempi merkitystä. Se antaa mulle voimaa, kun mä kuulen erilaisia asioita ja erilaisia elämäntarinoita ja miten joku on niistä ehkä selviytynyt tai miten joku niitä käy läpi. Niin se antaa uskoa siihen, että yhdessä voidaan niitä asioita viedä eteenpäin. Mä en osaa sanoa nyt yhtään semmoista kirjaimellisesti konkreettista, mikä olis muuttunut.”

Minä: ”Niin, no ei sitä tässä välttämättä haetakaan. Yritän vaan hahmottaa pääsääntäni sitä, että millai sää koet. Siis ilmeisesti se, että pystyy vaikuttamaan tai tekemään jotain, mitä voi ajatella, että on hyödyllistä tossa asiassa, plus sitten jotenkin nousee ne sosiaaliset suhteet siellä, tai ihmisten tapaminen on sulle kanssa merkityksellistä.”

Haastateltava Pihlaja: ”On se, se on tosi tärkeitä.”

Minä: ”Ei pelkästään se, että haluaa ehkä vaikuttaa johonkin, vaan...”

Haastateltava Pihlaja: ”Mmm, joo ei pelkästään. Ne ihmiset ja se porukka ja ne asiat, mitä yhdessä mietitään. Koska mä en ihan siihen usko, että yks yksittäinen ihminen eli minä yksin pystyisin vaikuttamaan suureen koneistoon, mutta tietysti sitten taas johonkin toiseen yksittäiseen ihmiseen, jonka kohtaan vaikka täällä tai ystäväpiirissä tai sukulaisissa tai jossain. Mä pystyn kertoon hänelle omia kokemuksia ja asioita, niin siinä kohti tietysti voin minäkin yksin vaikuttaa. Mä luulen, että joukkovoimassa on sitten se isompaan koneistoon vaikuttaminen ehkä helpompi, tai mahdollisempi.”

Minä: ”Onko jotain sitten, jos aattelee sitä yhteiskunnallista vaikuttamista tai muihin ihmisiin vaikuttamista, niin onks vielä jotain, mitä koet siitä saavasi tai onks myös niin, että viekö se jotain?”

Haastateltava Pihlaja: ”Ei se ainakaan negatiivisessa mielessä vie, että se, jos se nyt aikaa vie tietenkin, niin sehän on taas omasta priorisoinnista kiinni, että mihin sitä aikaa haluaa laittaa. Koska mulla on ihan hirveesti ylimääräistä aikaa mun mielestä. Jos pystyy tekemään jotain tähdellistä ja järkevää, niin sehän on tosi kiva. Mutta ei se multa muuten vie kuin sitä omaa pahaa mieltä ja semmoista

*turhautuneisuutta ja toimettomuutta pois,
että sen mä koen tosi positiivisena.”*

Minä: ”Että pelkkiä hyviä puolia...”

Haastateltava Pihlaja: *”(naurahtaen) No
en ainakaan vielä oo tuntenut negatiivista.”*

Köyhyyttä kokevien ihmisoikeudet ja demokratia

Köyhyyttä on alettu Suomessakin käsitellä nimenomaan ihmisoikeuskysymyksenä. Tästä eräs vahva esimerkki on Amnesty Internationalin Suomen osaston ja Ihmisoikeusliiton vuonna 2021 julkaisema perusturvaraportti. Siinä todetaan, että vaikka Suomi on rikas maa, perustuslakimme ja kansainvälisten oikeusnormien mukaiset oikeudet sosiaaliturvaan ja riittävään elintasoon jäävät täälläkin monilla toteutumatta. Myös itse nostin ihmisoikeusnäkökulman esille jo ensimmäisessä Vasemmistofoorumin julkaisemassa raportissani (Grekula 2019, 44–45).

Vielä ei ole nähty, miten tehokasta loppujen lopuksi on keskustella köyhyydestä ihmisoikeuksien kehityksessä. Sosiaalipolitiikan professori Ruth Listerin mukaan näkökulma joka tapauksessa sopii hyvin ajatuksiin jokaisen ihmisarvosta ja nostaa esille kiperiä kysymyksiä siitä, miten köyhyyttä kokevia kohtelemme. Se haastaa puhetapaa, jossa painotetaan yksilöiden velvollisuuksia oikeuksien sijaan ja jossa sosiaaliturva esitetään oikeuden sijaan etuoikeutena. Ihmisoikeuksiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen vetoamalla voi myös yrittää korjata köyhyyteen ja köyhyyttä kokeviin liittyviä väärinkäsityksiä. (Lister 2013, 109–111.)

Haastateltava Saarni (2022): *“Ensinnäkin sellaiset ihmiset, jotka eivät ole kokeneet köyhyyttä. Heillä on yleensä aika suvaitsematon suhtautuminen ihmisiin, jotka ovat kokeneet köyhyyttä. - - Tämä on yhteiskunnallisessa keskustelussa ihan selkeesti nähtävä trendi, että köyhyyttä kokeneet ihmiset ovat jotenkin huonoja ihmisiä, he eivät osaa hoitaa asioitaan ja on ihan oikein, että heille laiteetaan lisää sanktioita.”*

Jotkut olivat köyhyyteen ajauduttuaan kokeneet aluksi häpeää, esimerkiksi jäätyään työttömäksi. Kuitenkin ainakin osa heistä oli ihan tietoisesti päättänyt, ettei anna häpeän tunteen rajoittaa elämäänsä. Toiset haastateltavista taas eivät nähneet mitään syytä, miksi pitäisi häpeää kokea. Joka tapauksessa arvelen, että avainasemassa osallisuuden kannalta on juuri se, että henkilö ei ole suostunut uhrin rooliin ja häpeämään tilannettaan. Oletan, että tässä auttaa tieto paitsi köyhyyden syistä myös omista oikeuksista, joiden ei katsota oikeudenmukaisesti täyttyvän.

Haastateltava Koivu (2022): *“Lehdistöltä minä toivoisin enemmän laadukkaita, oikeesti asioihin perehtyviä juttuja, joissa puolueettomasti ja realistisesti ja vaikuttavasti*

kuvataan ja kerrotaan köyhyydestä ja sen eri puolista ja ennen kaikkea siitä, että kaikki ei ole omissa käsissä ja okei, silloin ku on tuore ja terve, niin vois kuvitella, että minähän maksan verorahani sinne, minnekä haluan tai oon maksamatta. Olis hyvä vähän vedota, että aattelepas sitä vanhaa äitiäs tai isoäitiäs, kukas niistä pitää huolen ja sen takiahan tässä veroja maksetaan ja sen takiahan tässä pitäis elää ja systeemiä pyörittää, että myöskin ne, jotka eivät enää tai eivät vielä pysty itse tienamaan, niin niilläkin olis elinmahdollisuudet ja kohtuulliset mahdollisuudet.”

Haastateltava Koivun tapaan itsekin näkisin, että lisäämällä tietoa köyhyyden syistä olisi mahdollisuus hälventää köyhyyden stigmaa ja lisätä empatiaa ja solidaarisuutta. Tällöin köyhyyttä kokevat voisivat myös paremmin uskaltaa vaatia oikeuksiensa toteutumista. Huomauttaisin myös, että jokaisella meistä on valtaa asettua tukea tarvitsevien ihmisten puolelle ja tarjota näin vaikuttamistoiminnassa tarvittavia resursseja.

Kaiken kaikkiaan ihmisoikeuksien näkökulma antaa köyhyydepulmalle kaksi peruslähdekohtaa. Ensinnäkin jokaisella ihmisellä on ihmisoikeudet. Toiseksi valtiolla on velvollisuus kunnioittaa jokaisen ihmisen oikeuksia ja huolehtia niiden toteutumisesta. (Lister 2013, 112.)

Kuten Lister kirjoittaa, köyhyys voi rahan puutteen lisäksi merkitä kokemusta siitä, miten sosiaalisissa suhteissa köyhyyttä kokevia kohdellaan ja kuinka heistä puhutaan. Liian usein köyhyyttä kokevia kohdellaan häpäisten ja epäkunnioittavasti, muita alempiarvoisina. Tämä toiseuttaminen osoittaa yhteiskunnan sosiaalisten valtasuhteiden epätasapainon. Näin tuotetaan ja ylläpidetään sosiaalista etäisyyttä ihmisten välillä. (Lister 2013, 112–113.)

Köyhyys voi olla yhteydessä myös muihin toiseuttaviin sosiaalisiin jaotteluihin, kuten esimerkiksi sukupuoleen, kansalaisuuteen tai vammaisuuteen. Ihmisoikeuskehityksessä voidaan puhua syrjinnästä ja kääntää katse köyhyyttä kokevista itsestään ja köyhyyden seurauksista eriarvoisuutta tuottaviin yhteiskunnan rakenteisiin, valtion vastuuseen ja epätasaisesti jakautuneeseen valtaan. (Lister 2013, 113–114.)

Haastateltava Mänty: *”Vaikka tää toiminta on [merkityksestään huolimatta] tietyllä tavalla pientä - - ja halutaan pitää semmoinen, että me nyt vaan täs vähän jotain.”*

Minä: *”Ai ei uskalleta tulla isosti esille tai jos tullaan, niin tullaan vähän häpeillen ja surkeillen?”*

Haastateltava Mänty: *”Just. Molempia.”*

Ihmisoikeudet voivat tarjota köyhyyttä kokeville hyvinkin voimaannuttavat puitteet käsitellä ja tuoda esille köyhyysongelmaa. Se, miten ihminen ymmärtää oman tilanteensa, vaikuttaa siihen, miten hän siihen reagoi ja kuinka hän toimii. Poliittinen toimijuus vahvistuu, sillä vaatiakseen jotain ihmisen täytyy tuntea olevansa sen arvoinen. Köyhyyteen liittyvä häpeä tulee haastetuksi. Ihmisen on helpompi määritellä itsensä yhdeksi köyhistä ja yrittää vaikuttaa asiaan yhdessä muiden köyhyyttä kokevien kanssa. Lisäksi ihmisoikeuksista puhuttaessa huomio keskittyy erottavien tekijöiden sijaan siihen, mikä meitä kaikkia yhdistää. (Lister 2013, 114–115.)

Ihmisoikeusnäkökulmassa ihmisten itsensä osallisuus omassa asiassa on keskeistä. Köyhyyttä kokevien mahdollisuuksia toimia vaikuttavasti tulisi edistää. Tämä osoittaa käytännön tasolla, että heille ja heidän kokemustiedolle ja panokselleen esimerkiksi palveluiden kehittämisessä annetaan arvoa.

Tämä on eräs tärkeä keino voimaannuttaa köyhyyttä kokevia. (Lister 2013, 118.)

Haastateltava Tuomi: *”Se monesti käy niin, että asiat, jotka vaikuttavat minuun, olen huomaavinani, että ne vaikuttavat paljon muihinkin.”*

Edellä olen kirjoittanut tiedon ja kokemustiedon merkityksestä köyhyysongelman ratkaisemisessa. Tällä olen tarkoittanut tietoa itse köyhyydestä, sen syistä, tavoista vähentää köyhyyttä, köyhyyttä kokevien oikeuksista ja niin edelleen. Haluaisin uskoa, että tieto voi voimaannuttaa ja lisätä empatiaa. Tämän raportin ja oikeastaan koko Vasemmistoforumille kirjoittamani julkaisusarjan tavoitteena on ollut tarjota sellaisia näkökulmia köyhyyteen ja osallisuuteen, jotka osoittaisivat, miten tärkeää ja oikeudenmukaista on kitkeä köyhyys yhteiskunnastamme.

Joissain keskusteluissani köyhyyttä kokeneiden kanssa köyhyyden vähentämiseen toivottiin lisää voimaa paitsi toimijoilta itseltään myös muilta. Oman jaksamisen lisäksi toimintaa tuntui rajoittavan muiden resurssien, kuten rahan ja liittolaisten, puute. Turhautuminen oli saanut jotkut haastateltavistani miettimään omaa tapaansa osallistua jatkossa tai kenties luopumaan vaikuttamistoiminnasta kokonaan. Olisikin tärkeää huolehtia, etteivät vaikuttamismahdollisuudet ole vain näennäisiä, sillä muuten osallistaminen koetaan todella tekopyhänä ja epäkunnioittavana (Lister 2013, 119).

Haastateltava Mänty: ”Meidän pitää yhdessä uskoa ja vaatia enemmän pelimerkkejä ja toisaalta päättää mitä halutaan. Se on tämmöistä hiljaista hissuttamista. - - Se toiminta on oikeesti mulle hämärän peitossa, että mitä tää on, ja sitä haluaisin selkeyttää. - - Mä oon nyt joitakin vuosia täs ollut ja taas mulle on käynyt sillai, niinku muillakin elämän osa-alueilla, että oon nähnyt liian paljon liian nopeaa. Oon päässyt nopeasti näkemään, minkälaista se on siellä, no ei ihan huipulla, mutta ehkä tämän asian huipulla. Ja seurannut sitä tekemistä ja tekemisen johtamista. Viimeisimmän tapaamisen jälkeen oli taas sellainen olo että huh huijaaa eihän tässä ole mitään järkeä. Huonosti johdettua näennäishöpöhöpöjuttua. Jos oikeesti haluttais vaikuttaa, ihan oikeesti, siellä mietittäis, mitä ne asiat on ja ne tehtäis yks asia kerrallaan ja vietäis loppuun ja painettais päälle. Valitettavasti tulee sellanen filis, että kun toimistolta tulee, tekevät sitä oman elämisen turvaamiseksi. - -

Oon käynyt keskusteluakin siitä, että mulla on kaksi ajatusta. Joko mun täytyy luopua omista ajatuksistani tai ottaa rusinat pullasta ja näytellä aina se oma rooli, että ai kun on ihanaa ja mitenäs sitä köyhyyttä

*sitten oikein poistetaan. Tai todeta että okei, koirat haukkuu ja karavaani jatkaa kulku-
aan ja löytää joku muu purkautumiskanava
näille omille ajatuksille. Mä oon ihan vaka-
vasti sitä miettinyt. Tällä hetkellä oon niillä
fiiliksillä, että osaan näytellä ja otetaan ru-
sinat pullasta.”*

Muilla ihmisillä voi olla merkittävä rooli syr-
jäytettyjen ryhmien aseman kohentamisessa.
He voivat tarjota muutosvaatimuksille lisää
voimaa esimerkiksi resurssien muodossa.
Kaikki kannustus ja tuki vie eteenpäin, mutta
vaikuttamistoimintaan tarvitaan myös rahaa.
Elämme yhteiskunnassa, jossa rahalla saa
valtaa ja näkyvyyttä. Toisaalta juuri taloudel-
lisiä resursseja köyhyyttä kokevilta puuttuu.
Lisäksi häpeään painaminen on tehokasta
vallankäyttöä; häpeä estää astumasta esiin
vaatimaan omien oikeuksiensa toteutumista.
Tällaisten asenteiden muuttamiseksi ja ta-
savertaisempien toimintamahdollisuuksien
luomiseksi meistä jokainen voi tehdä jotain.

*Minä: ”Kysyn vielä, kun kuten ehkä muistat,
oon tutkinut sitä köyhyyteen liittyvää häpeää.
Oleksää koskaan kokenut sellaista?”*

*Haastateltava Tuomi: ”En. Turta, mutta
ei häpeä.”*

*Minä: ”Silloin sun ei myöskään oo ikinä tar-
vinu käsitellä sitä, kun oot ollut julkisesti – ”*

*Haastateltava Tuomi: ”Ei, ei. Mä olen aina
ihmetellyt sitä häpeäjuttua.”*

Köyhyyteen liitetään usein häpeä, mutta en
ole ollenkaan niin varma, missä määrin hä-
peä loppujen lopuksi määrittää köyhyyttä
kokevien itsensä näkökulmasta heidän elä-
määnsä. Me tutkijatkin ehkä helposti näem-
me häpeää ja muita kielteisiä tunteita myös
siellä, missä niitä ei välttämättä ole. Pro gra-
du -tutkielmassani *Suomalaiset eläkeläisnaiset*

ja köyhyyteen liittyvä häpeä (2017) pohdiskelin,
kävikö Robert Walkerin johtamassa kansain-
välisessä köyhyytutkimuksessa osaltaan juu-
ri näin. Tutkimusryhmä tuli tulokseen, että
köyhyyteen liittyy olennaisella tavalla häpe-
ää riippumatta kulttuurisista, poliittisista,
materiaalisista ja muista olosuhteista kes-
kenään hyvin erilaisissa maissa, kuten Nor-
ja, Uganda, Kiina ja Iso-Britannia. Joiden-
kin asioiden tulkittiin seuraavan köyhyyden
aiheuttamasta häpeästä, vaikka mielestäni ne
voisivat johtua vain suoraan itse köyhyydestä.
Ihmisten yritykset kohentaa toimeentuloaan
ja vähentää köyhyyden vaikutuksia elämässään
eivät omaan korvaani kuulosta sellaisilta
tavoitteilta, joihin välttämättä tarvittaisiin
häpeää motivoimaan.

Ehkä noloa, mutta samalla reilua myöntää,
että en minäkään omakohtaisesti köyhyyttä
kokeneena tutkijana ole ilmeisesti aina vapaa
tällaisista tulkinnoista. Tästä on esimerkki tä-
män raportin eräässä haastattelukatkelmassa,
joka löytyy luvusta 2.1. Olen tulkinnut Tuomen
kokevan epätoivoa, kun hän kertoo rajallisis-
ta mahdollisuuksistaan. On hienoa, miten
haastateltava heti oikaisee minua, mutta mie-
tin, onko tutkijan tulkintojen vastustaminen
kaikille haastateltaville yhtä helppoa tai edes
mahdollista. Tutkijan tulkinnathan saattavat
ilmetä vasta valmiissa artikkelissa, jota haas-
tateltu henkilö ei välttämättä koskaan edes
lue. Väärien tulkintojen torjumiseksi tutkija
voi haastattelun mittaan sopivissa paikoissa
tiivistää tärkeimmiksi katsomiaan kohtia ja
käsityksiään ääneen, jolloin haastateltavalla
on mahdollisuus niihin heti reagoida. Vuoro-
puhelun merkitys toistui niin haastateltavieni
vastauksissa kuin kirjallisuuslähteissäni. Ei
riitä, että myös köyhyyttä kokeneille annetaan
tila ja aika puhua. Köyhyyttä kokeviin ihmisiin
tulee suhtautua vähintään yhtä arvostavasti
kuin muihinkin; heidän näkemystään tulee
arvostaa ihan yhtä paljon ja tuon arvostuksen
tulee näkyä päätösten tasolla. Kirjoitin tahal-

lani ”suhtautua vähintään yhtä arvostavasti”, koska nähdäkseni hankala elämäntilanne voi herkistää ihmisen vielä tavallista enemmän sille, miten muut häntä kohtelevat. Merkillepantavaa aineistossani ja omissakin kokemukssissani on ollut se, miten jonkun ihmisen pieni kannustava lause tai teko on antanut juuri sitä tarpeellista voimaa jaksaa olla sinnikäs vaikeassa tilanteessa ja lisäksi kokemuksen siitä, että köyhyys tai muut elämän vaikeudet eivät määrittele ihmistä kokonaan.

Haastateltava Mänty: *”Yks tämmöinen, että ei suostu uhrin rooliin, että on aktiivinen toimija. Se uhrin rooli, käpertyminen, lamaannuttaa kaiken muun, mitä jää jäljelle ja sitä jää kuitenkin aika paljon jäljelle. Pystyy vaikuttamaan ja olemaan mukana ja antamaan.”*

Haastattelemani köyhyyttä kokeneet poliittisesti osallistuvat henkilöt eivät halunneet suostua alistaiseen uhrin rooliin tai tuntemaan tilanteestaan häpeää. Poliittisen osallisuuden myötä ihmiset pääsevät käyttämään tietojansa ja taitojaan sekä tapaamaan muita ihmisiä, mikä vuorostaan ehkä auttaa saamaan kokemuksia siitä, että heissä on muutakin kuin köyhyys ja kenties siihen ajaneet syyt. Poliittisen osallisuuden tukemiseen on toisin sanoen useita vahvoja perusteluja.

Haastateltava Mänty: *”Vähän semmoista kapinahenkeä. Ihmistä ei määrittele se, onko sillä rahaa vai eikö ole rahaa.”*

Yhteiskunnallisella tasolla köyhyyttä ja osallisuutta tarkastellessa löytyy kuitenkin käsittelemättömän ristiriita. Samalla kun köyhyyttä kokevia ainakin kaunopuheissa halutaan ”osallistaa”, rakenteet ja käytännöt kuitenkin painavat heitä monin tavoin tilaan, joka osallistumista vaikeuttaa. (Ks. esim. Matthies 2017.) Mikäli köyhien ihmisoikeudet otetaan todesta, kyse ei olekaan vain rahan vaan myös vallan jakamisesta uudella tavalla. Onnistumiset oman asian ajamisessa vahvistaisivat uskoa demokratiaan ja poliittista osallisuutta jatkossakin. Eri asia tietenkin on, onko tämä muiden ihmisten intresseissä.

Minä: *”Mihin suuntaan sää arvelet, että köyhyystilanne Suomessa mahtaa olla meidän tai minkälaisena näet, että Suomessa on köyhillä tulevaisuus?”*

Haastateltava Koivu (2022): *”Riippuu siitä, miten seuraavissa vaaleissa käy. Tasan tarkkaan siitä riippuu. Kyllähän nyt jo on nuo vaalipuheet sen mukaisia, että mää toivon että ihmiset kuuntelee ja tajuaa, mitä siellä puhutaan, keneltä siellä ollaan vielä leikkaamassa.”*

Lähteet

- Amnesty International Suomen osasto & Ihmisoikeusliitto (2021): ”Elän jatkuvassa kriisitilanteessa ja hädässä – riittämätön perusturva Suomessa. Saatavilla [www-muodossa https://www.amnesty.fi/uploads/2021/08/perusturvaraportti_31082021.pdf](https://www.amnesty.fi/uploads/2021/08/perusturvaraportti_31082021.pdf) 3.1.2023.
- Arendt, Hanna (1958/1998): *The Human Condition*. University of Chicago Press.
- Arendt, Hanna (2018): *Thinking without a Banister. Essays in Understanding 1953–1975*. Shocken, New York.
- Berelson, Bernard (1952): ”Democratic Theory and Public Opinion”. *Public Opinion Quarterly* 16,3: 313–330.
- Bohman, James (1997): ”Deliberative Democracy and Effective Social Freedom: Capabilities, Resources, and Opportunities”. Teoksessa James Bohman & William Rehg (toim.) *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*. Cambridge, MIT Press, 321–348.
- Bourdieu, Pierre ym. (2000): *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge, Polity Press.
- Forman, Gideon (2016): ”Happy Activism. Six ways to make our movement strong & feed our spirit.” *Alternatives Journal* 42:1, 66–69.
- Gidengil, Elizabeth & Wass, Hanna & Valaste, Maria (2016): ”Political socialization and voting: the parent-child link in turnout”. *Political Research Quarterly* 69:2, 373–383.
- Grekula, Eeva-Maria (2017): *Suomalaiset eläkeläisnaiset ja köyhyyteen liittyvä häpeä*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Grekula, Eeva-Maria (2019): Kertomuksia nykyajan köyhyydestä: syitä ja ratkaisuehdotuksia. Vasemmistofoorumi ry – raportteja 3/2019. Helsinki. Saatavilla [www-muodossa http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2019/11/grekula-sivut-netti.pdf](http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2019/11/grekula-sivut-netti.pdf) 3.1.2023.

- Grekula, Eeva-Maria (2022):
 Köyhyyslokerossa – osallisuutta
 muiden ehdoilla. Vasemmistofoorumi
 ry – raportteja 1/2022. Helsinki.
 Saatavilla www-muodossa [http://
 vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/
 uploads/2022/01/grekula-netti.pdf](http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2022/01/grekula-netti.pdf)
 3.1.2023.
- Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna
 (toim.) (2016): *Poliittisen osallistumisen
 eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus
 2015*. Oikeusministeriö, selvityksiä
 ja ohjeita 28/2016. Saatavilla
 www-muodossa [https://julkaisut.
 valtioneuvosto.fi/bitstream/
 handle/10024/75240/OMSO_28_2016_
 Eduskuntavaalitutkimus_2015.pdf](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75240/OMSO_28_2016_Eduskuntavaalitutkimus_2015.pdf)
 8.5.2023.
- Gubrium, E., Pellissery, S., & Lødemel,
 I. (toim.) (2014): *The shame of it: Global
 perspectives on anti-poverty policies*. Bristol,
 Policy Press.
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina,
 & Hiilamo, Heikki (2016): ”Miten
 köyhät selviytyvät Suomessa?”
Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 150–160.
- Isola, Anna-Maria & Siukola, Reetta &
 Kukkonen, Minna (2019): ”Gendered
 Experiences of Poverty and Recognition
 in the Finnish Welfare State”. *NORA
 - Nordic Journal of Feminist and Gender
 Research* 27:3, 152–165. Saatavilla www-
 muodossa [https://doi.org/10.1080/080387
 40.2019.1604570](https://doi.org/10.1080/08038740.2019.1604570) 3.1.2023.
- Kallio, Johanna & Kouvo, Antti (2015):
 ”Street-level bureaucrats and the general
 public’s deservingness perception of
 social assistance recipients in Finland”.
*Social Policy & Administration: International
 Journal of Policy and Research* 49:3, 316–334.
- Kalliokoski, Aili (2015): *Aitoa vaikuttamista vai
 symbolista osallistamista? Kansalaisraadit
 Jyväskylässä vuosina 2012–2013*. Valtio-
 opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylän
 yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja
 filosofian laitos.
- Kestilä-Kekkonen, Elina &
 Korvela, Paul-Erik (2017): ”Vaali-
 ja puolueosallistumisesta
 demokratiainnovaatioihin: syvennykö
 vai heikentykö demokratia?” Teoksessa
 Elina Kestilä-Kekkonen & Paul-Erik
 Korvela (toim.): *Poliittinen osallistuminen.
 Vanhan ja uuden osallistumisen
 jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto,
 SoPhi 135, 8–29. Saatavilla www-
 muodossa [https://jyx.jyu.fi/bitstream/
 handle/123456789/54624/978-951-39-7077-2.
 pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54624/978-951-39-7077-2.pdf) 3.1.2023.
- Lister, Ruth (2013): ”‘Power, not pity’: Poverty
 and Human Rights”. *Ethics and Social
 Welfare* 7:2, 109–123.
- Luhtakallio, Eeva & Mustranta, Maria (2017):
Demokratia suomalaisessa lähiössä. Into
 Kustannus, Helsinki.
- Martikainen, Joonas (2017a): Voiko
 demokratia selvitä totuudesta?
 Poliitiikasta 8.8.2017. Saatavilla www-
 muodossa [https://politiikasta.fi/voiko-
 demokratia-selvita-totuudesta](https://politiikasta.fi/voiko-demokratia-selvita-totuudesta) 3.1.2023.
- Martikainen, Joonas (2017b): Onko kärsimys
 uhka politiikalle? Poliitiikasta 4.9.2017.
 Saatavilla www-muodossa [https://
 politiikasta.fi/onko-karsimys-uhka-
 politiikalle](https://politiikasta.fi/onko-karsimys-uhka-politiikalle) 3.1.2023.
- Martikainen, Joonas (2021): ”Poliittinen
 köyhyys toimijuuden kokemuksen
 murtumisena. Fenomenologinen
 lähestymistapa poliittiseen vapauteen ja

- sen ehtoihin”. *Niin & Näin* 28:2, 20–30. Saatavilla [www-netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn212-07.pdf](https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn212-07.pdf) 3.1.2023.
- Matthies, Aila-Leena (2017): ”Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa”. *Sociologia* 54:2, 149–165.
- Merleau-Ponty, Maurice (1945/2012): *Phenomenology of Perception*. Routledge, New York.
- Mikkonen, Elli (2020): *Köyhyyttä kokeneiden osallisuuskokemuksia kansalaistoiminnasta*. Sosiaali- ja terveysalan opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Ohisalo, Maria (2017): *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Sosiologian alan väitöskirjatutkimus. Itä-Suomen yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Raiskila, Miira & Wiberg, Matti (2017): ”Demokratian ritareista näppäimistösureihin: Poliittisen osallistumisen kirjo laajenee.” Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen & Paul-Erik Korvela (toim.): *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto, *SoPhi* 135, 30–51. Saatavilla [www-jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54624/978-951-39-7077-2.pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54624/978-951-39-7077-2.pdf) 3.1.2023.
- Rapeli, Lauri (2010): ”Tietääkö kansa? Kansalaisten politiikkatietämys teoreettisessa ja empiirisessä tarkastelussa.” *Annales Universitatis Turkuensis C* 296. Turku: Turun yliopisto. Saatavilla [www-utupub.fi/bitstream/handle/10024/59408/Annales_C_Lauri%20Rapeli.pdf](https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59408/Annales_C_Lauri%20Rapeli.pdf) 3.1.2023.
- Ringin, Stein (2009): *What Democracy Is For. On Freedom and Moral Government*. Princeton University Press, Princeton.
- Salminen, Ari (2015): *Rakenteellinen korruptio. Kartoitus riskitekijöistä ja niiden hallinnasta Suomessa*. Vaasan yliopisto, selvityksiä ja raportteja 203. Saatavilla [www-uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-619-7.pdf](https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-619-7.pdf) 8.5.2023.
- Salminen, Jarkko & Lehtonen, Pauliina & Rikala, Sanna & Kuusisto, Anna-Kaisa & Luoma-Halkola, Henna & Puumala, Eeva & Sointu, Liina & Wallin, Antti & Häikiö, Liisa (2021): ”Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen.” *Focus Localis* 49:3, 80–98. Saatavilla [www-journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264](https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264) 3.1.2023.
- Walker, Robert (2014): *The shame of poverty*. Oxford: Oxford University Press.
- Walker, Robert & Kyomuhendo, G., Chase, E., & Choudhry, S. (2013): ”Poverty in global perspective: Is shame a common denominator?” *Journal of Social Policy* 42:2, 215–233.
- Wass, Hanna (2017): ”Toteutuuko vaaleissa yhdenvertaisuus?”. Teoksessa Mari K. Niemi & Tapio Raunio & Ilkka Ruostetsaari (toim): *Poliittinen valta Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 58–80.

Tiede tuottaa yhä uusia perusteluja köyhyyden poistamiselle. Köyhänä vapaus tehdä omaan elämään liittyviä valintoja katoaa. Huoli ja yritykset selviytyä alkavat hallita arkea. Toimijuuden näin murentuessa ihmisten panos yhteiskunnassa jää vähäisemmäksi kuin mikä olisi mahdollista riittävällä tuella. Hallituksen tärkein tehtävä on suojata ihmisten vapautta ja edistää hyvinvointia. Eri tahojen lukuisista mielenilmauksista ja vetoamuksista huolimatta köyhyyttä ollaan kuitenkin poliittisilla päätöksillä entisestäänkin lisäämässä ja syventämässä. Miksi köyhyydestä on niin vaikea päästä eroon?

Raportti on jatkoa ajatuspaja Vasemmistofoorumin julkaisemille raporteille ”Kertomuksia nykyajan köyhyydestä: syitä ja ratkaisuehdotuksia” (2019) ja ”Köyhyyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla” (2022). Nämä kaikki kolme raporttia on kirjoittanut köyhyyden ja osallisuuden tutkija Eeva-Maria Grekula. Hän on itsekin kokenut köyhyyttä ja toiminut kansalaisvaikuttajana muutoksen aikaansaamiseksi. ”Sitä, miten hyvin onnistumme puolustamaan ihmisoikeuksia ja ratkaisemaan köyhyysongelman, voidaan pitää osoituksena siitä, miten hyvin demokratiamme oikeastaan toimii”, hän kirjoittaa.

978-952-7206-34-8 (nid.)
978-952-7206-35-5 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)
ISSN 2670-1898 (verkkójulkaisu)